

♦ Kveta Berková. Ilustráciu vytvorila Šarlota Botťová

Ako sme neskončili

V rukách držíte alebo na internete listujete prvé číslo novín s označením 2022. Áno, je už rok 2023 a k vám posielame „rok staré“ noviny. Prosím, číslo 2022 berte naozaj len ako číslo. Problém je v tom, že v roku 2022 sme žiadali finančné prostriedky na vydanie štyroch čísel a aj keď náš projekt komisia odporučila na schválenie, proces tvorby zmluvy trval nekonečne dlho. Nako-

niec sme zmluvu s Fondom na podporu kultúry národnostných menšín podpísali až v druhej polovici decembra a peniaze sme dostali začiatkom januára 2023. Tolko fakty na vysvetlenie.

S finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín SR tak do konca marca 2023 vydáme spolu štyri čísla, pričom každé vydanie bude mať dvadsať strán.

Sme jediným rómskym printovým periodikom, ktoré na Slovensku máme a mojím cieľom je na stránkach novín zachytiť všetky dôležité informácie z kultúrno-spoločenského života Rómov na Slovensku, ktoré sa udiali počas roka 2022. Má to svoje opodstatnenie ako jediné úložisko informácií v tlačenej podobe, ku ktorému sa môžu ľudia dostať aj po rokoch, keďže povinné vý-

tlačky sú súčasťou archívov knižníc na Slovensku. Takto noviny zostavovala aj Daniela Hivešová Šilanová, ktorá poctivo zachytila dôležité udalosti a tie dnes slúžia ako kronika rómskej histórie od roku 1991. Nie je totiž žiadnym tajomstvom, že informácie z novín sú využívané pri mnohých výskumných prácach aj v odbornej či vedeckej sfére.

<<< str. 1 **Prečo znižujeme periodicitu?**

Iste ste si všimli, že z roka na rok znižujeme periodicitu čísel Romano nevo ľil. V roku 2022 sme žiadali zdroje len na štyri čísla, začiatkom roku 2023 sme podali projekt na realizáciu novín v tomto roku, ale iba troch vydaní. Nie je to o tom, že by sme na noviny nemali čas, je to o tom, že systém podpory rómskej kultúry je nesystémový. Od podania žiadosti po pripísanie financií na účet ubehne viac ako polrok. Z nášho pohľadu chýbajú viacročné projekty, ktoré by zabezpečili aspoň nejakú stabilitu, plánovanie a pravidelné vydávanie novín v reálnom čase. Žiaľ, kým Fond na podporu kultúry (FPÚ) viacročné projekty podporuje, Fond na podporu kultúry národnostných menšín (KULT MINOR) takouto možnosťou nedisponuje. Chce to komplexnejšiu zmenu pri realizácii tak širokého pojmu, akým je podpora národnostnej kultúry. Aj napriek tomu, že zákon bol novelizovaný, došlo len ku kozmetickým úpravám a nie k žiaducim zmenám. Národnostná kultúra potrebuje podporu, nie refinancovanie. Zatiaľ však na to nie je politická vôľa.

O čom budú tieto noviny?

Obsah novín budú tvoriť dôležité udalosti a hlavne zaujímavé rozhovory, reportáže, fotografie, literárne diela, a teda nadčasové príspevky. Každé číslo bude mať časť textov v rómskom jazyku a priestor dostane aj výtvarné umenie. Obálky novín totiž v posledných rokoch tvoria prevažne rómski výtvarníci a výtvarníčky.

Na titulke tohto čísla je portrét Kvety Berkovej, ktorá získala v roku 2022 štátne vyznamenanie od prezidentky SR Zuzany Čaputovej. Jej portrét vytvorila Šarlota Bottová. Ako si na udelenie ocenenia spomína a čo všetko tomu predchádzalo si prečítate v reportáži Romana Goroľa. Starší možno budú pamätať na to, že Kveta Berková bola externou spolupracovníčkou novín a okrem článkov sa venovala aj literárnej tvorbe.

V závere roka 2022 sme mali na Slovensku komunálne voľby, po ktorých sa opäť zvýšil počet rómskych starostov a starostiek. O dvoch starostkách a ich plánoch sa dozvieme v tomto čísle.

V sérii kratších rozhovorov vám predstavíme zaujímavých ľudí zo sociálnej oblasti, zdravotníctva a kultúry.

Po dvoch rokoch sa v Gaboltove organizovala púť Rómov, na ktorej sa zúčastnil aj náš redaktor Roman Goroľ.

Neodmysliteľnou súčasťou každého čísla je literatúra. Pokračujeme úsmevnými poviedkami Igora Duždu, predstavíme Martina Fočara a jeho básne. Martin sa okrem básnickej tvorby venuje aj žurnalistike a niektoré jeho rozhovory sú súčasťou aktuálneho vydania.

Má to význam?

Začiatkom roka som sa zamýšľal nad otázkou, či to ešte má význam. Či naše výstupy a žurnalistická práca, ktorú vykonávame ako naše hobby, je konkurencieschopná s inými, podstatne väčšími hráčmi v mediálnej oblasti. Môžeme sa kvalitou a obsahom porovnávať s veľkými vydavateľstvami?

Krátko pre uzávierkou Novinárskej ceny 2022 som sa rozhodol, že po rokoch prihlásim niekoľko rozhovorov našich rómskych autorov. Bola to pre mňa skúška či vôbec prejdeme do užšieho výberu a možno odpoveď na otázku, či naša práca má zmysel, či je dostatočne kvalitná. Prekvapením bolo, keď som noviny videl v nomináciách Novinárskej ceny. Naše výstupy zrejme nie sú zlé. Priznám sa, že som neveril, že by sme mohli v písanej žurnalistike so sériou našich rozhovorov vyhrať. A vyhrali sme.

Ďakujeme za dôveru.

*Roman Čonka,
šéfredaktor Romano nevo ľil*

Záver kongresu a predstavenie Deklarácie mladých Rómov a Rómov 2022

◆ Kongres mladých Rómov a Rómov 2022. Foto: archív ÚSVRK

Bratislava, 10. apríl 2022 – Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity v spolupráci s Platformou mladých Rómov a Univerzitnou knižnicou v Bratislave zorganizovali v dňoch 8. – 10. apríla 2022 Kongres mladých Rómov a Rómov 2022. Na kongrese sa zúčastnilo 40 mladých ľudí z rómskych komunít z celého Slovenska, ktorí sa rozhodli spojiť svoje hlasy v jeden, pretože chcú svojimi názormi prispieť k pozitívnym zmenám v spoločnosti týkajúcich sa života Rómov a spolunažívania s ostatnými obyvateľmi Slovenska.

„Som veľmi rád, že som mal možnosť spoznať úžasných mladých Rómov a Rómky, ktorí venovali svoj čas tomu, aby sa pozreli na tie problémy, ktoré ich trápia najviac a aby sami navrhli riešenia alebo očakávania nielen od nášho úradu, ale aj od ostatných zložiek verejnej správy. Oceňujem, že ma-

li odvahu byť aj konštruktívne kritickí a aj keď niektoré životné skúsenosti sa ani mne nepočúvali ľahko vidím, že sme naladení na spoločnej vlne a vo väčšine prípadov sme našli spoločnú zrodu,“ povedal Ján Hero, splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity.

Delegáti a delegátky kongresu pracovali v štyroch komisiách, v ktorých sa venovali oblastiam zameraným na politiky zdravotníctva, rozvoj otvorenej kultúry a športových zručností, participácie a spoločne spravovanej spoločnosti, inklúzie a antidiskriminačných politík a inovácii inkluzívneho vzdelávacieho procesu.

Výsledkom diskusií jednotlivých pracovných komisií kongresu je Deklarácia mladých Rómov a Rómov 2022, ktorá obsahuje požiadavky a návrhy delegátov kongresu. Deklarácia bola sprístupnená verejnosti, štátnym inštitúciám, vláde, prioritným mi-

nisterstvám s cieľom vytvoriť priestor na dialóg.

Jeden z hlavných organizátorov kongresu Mikuláš Lakatoš uviedol: „Cieľom našej práce je prispieť vlastnými návrhmi a konkrétnymi požiadavkami k zmene politík pre zvýšenie šancí na lepší a dôstojnejší život, rozvoj a budúcnosť v otvorenej a tolerantnej spoločnosti, ktorá stavia na demokratických právach a slobodách. Na všetkých požiadavkách sme sa zhodli spoločne všetci účastníci kongresu“.

Kongres mladých Rómov a Rómov organizuje Úrad splnomocnenca vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity v spolupráci s Platformou mladých Rómov, Univerzitnou knižnicou v Bratislave, ADEL – Slovensko. Aktivita je financovaná z programu Európskej únie – Práva, rovnosť a občianstvo (2014 – 2020) v rámci projektu Rómske platformy 2021 – 2022.

Spoločná deklarácia Kongresu mladých Rómov a Rómov v roku 2022 v Bratislave

◆ Kongres mladých Rómov 2022. Foto: archív ÚSVRK

PREAMBULA

Ako zástupcovia rómskej mládeže z rôznych kútov Slovenska sme sa zišli na Kongrese mladých Rómov a Rómov 2022, v dňoch 8. – 10. apríla 2022 v Bratislave, pri príležitosti Medzinárodného dňa Rómov, aby sme sa spoločne pozreli na politiky za-

merané na marginalizované rómske komunity na Slovensku.

My, mladí Rómovia, občania Slovenskej republiky, sme sa rozhodli spojiť naše hlasy v jeden, pretože chceme našimi názormi prispieť k pozitívnym zmenám v spoločnosti, týkajúcich sa života Rómov a spolunažívania s ostatnými obyvateľmi Slovenska.

Naša identita, jazyk a kultúra nás motivuje k väčšej participácii a práci vo verejnej správe. Vníname naše okolie a myslíme si, že je potrebné vytvárať priestor na interkultúrny dialóg medzi menšinami a väčšinou spoločnosťou vo všetkých oblastiach života. Rovnako prijímame zodpovednosť, ktorá nám káže vyjadriť svoj hlas k tvorbe politík súvisiacich s rómskou komunitou na Slovensku.

Spolu sa chceme stať mostom a hnacím motorom pre pozitívnu zmenu v spoločnosti. Chceme byť vzorom a príkladom pre ostatných mladých Rómov. Našou prácou chceme poukázať na dôležitosť aktívnej participácie zástupcov Rómov pri tvorbe politík.

Vypočutie hlasu aktívnych mladých ľudí pri tvorbe politík vnímame ako nevyhnutné pre udržanie otvoreného dialógu v spoločnosti a pre upevňovanie vzťahov a stavanie prepojení medzi spoločenskými skupinami.

Naším cieľom je prispieť aktívnym záujmom, participáciou a vlastnými návrhmi k zmene politík pre zvýšenie šancí na lepší a dôstojnejší život, rozvoj a budúcnosť v otvorenej a tolerantnej spoločnosti, ktorá stavia na demokratických právach a slobodách. Odporúčania na zlepšenie verejných politík sú formulované v rámci komisií Kongresu mladých Rómov a Rómov 2022, ktoré reprezentujú nasledujúce oblasti.

Komisia zdravia a politík národnostne citlivého zdravotníctva

Žiadame profesionalizovať proces prípravy a kontinuálneho vzdelávania asistentov podpory zdravia pôsobiacej v marginalizovaných rómskych komunitách a zároveň vytvoriť novú kategóriu zdravotníckeho pracovníka – „asistent podpory zdravia“.

Žiadame implementovať do vzdelávacieho plánu základných a stredných škôl nový vyučovací predmet „zdravotná výchova“.

Žiadame zriadiť novú pracovnú pozíciu „školského zdravotníka“ pôsobiaceho vo vzdelávacích inštitúciách.

Žiadame vytvoriť národný portál zdravotnej mediácie, edukácie a prevencie sprístupnený aj v jazykoch národnostných a etnických menších žijúcich na území Slovenskej republiky.

Komisia pre rozvoj otvorenej kultúry a športových zručností

Žiadame slovenských režisérův, dramaturgov a producentov, aby vo svojich výstupoch nepodporovali stereotypy o Rómoch a citlivo pristupovali pri zobrazovaní Rómov v divadle a filme.

Žiadame Fond na podporu kultúry národnostných menšín o zavedenie pozície konzultanta/konzultantky projektov pre rómsku národnostnú menšinu, ktorý/á by bol/a nápomocný/á v procese tvorby projektov a riešení problémův. Zároveň vyzý-

Komisárka Európskej komisie pre rovnosť Helena Dalli sa na Slovensku zaujímala o problémy v rómskych komunitách

♦ Helena Dalli, eurokomisárka pre rovnosť.
Foto: archív HD

Splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity Ján Hero sprevádzal v dňoch 21. – 22. septembra 2022 komisárku Európskej komisie pre rovnosť Helenu Dalli na návšteve Slovenska. Komisárka mala možnosť vidieť realitu života v rómskych komunitách v lokalite Habeš v Sečovciach a v obci Kecerovce. Presvedčila sa o tom, ako sa využívajú, resp. v niektorých prípadoch nevyužívajú štrukturálne fondy Európskej únie a ako prebieha integračný proces na Slovensku. V lokalite Habeš, ktorá je známa tým, že sú tam veľmi zlé životné podmienky a absentuje aj základná infraštruktúra si vypočula názory a potreby obyvateľov priamo na mieste.

Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity si veľmi váži návštevu pani komisárky a to, že prišla priamo do lokalít v Sečovciach a v Kecerovciach. V teréne bolo priamo viditeľné, akí dôležití sú partneri a najmä tí najdôležitejší, ktorými sú samosprávy. Aj z tejto návštevy a vyjadrení, ktoré počas nej odzneli vyplýva, že je potrebné komunikovať so samosprávami a presvedčať ich, aby sa zapájali do vyhlásených výziev. Ako sa vyjadril splnomocnenec Hero: „Štát musí realizovať najmä integrované výzvy a riešiť túto situáciu komplexne“.

Na stretnutí so zástupcami mimovládnych organizácií a cirkví sa potvrdilo, že segregácia v školách a zdravotníckych zariadeniach existuje a je neprijateľná. Navyše porušuje právo Európskej únie a právny poriadok Slovenskej republiky. Podčiarkli to aj slovenské súdy vo viacerých svojich rozhodnutiach. Vládny splnomocnenec Hero dodal: „Za posledný rok som absolvoval niekoľko návštev priamo v komunitách, ako aj stretnutí so zástupcami obcí a miest. Stretol som sa s mnohými pozitívnymi príkladmi vo vzdelávaní, ktoré by mali byť inšpiráciou pre nás všetkých, no musím priznať, že niektoré stretnutia ma veľmi sklamali. Stretávam sa aj s bezdôvodným zaraďovaním žiakov do systému špeciálneho školstva iba na základe etnicity. Toto je svojvoľným porušením ich práva na vzdelanie a mimoriadne neadekvátnym zásahom do ich ľudskej dôstojnosti. Privítal som preto rozsudok Okresného súdu Prešov z 24. novembra 2021, ktorým súd vyhovel antidiskriminačnej žalobe troch rómskych detí z obce Hermanovce. Vďaka tomuto rozhodnutiu môžeme povedať, že boli nezákonne vzdelávané v špeciálnych triedach pre deti s ľahkým mentálnym znevýhodnením aj napriek tomu, že sa u nich žiadne mentálne postihnutie nepotvrdilo.“

Tieto negatívne javy existujú a nemôžeme si pred tým zatvárať oči. Riešenie musíme hľadať v spolupráci so všetkými relevantnými rezortmi a partnermi. Chceme podporiť komplexné riešenia a aj pomoc Európskej únie, keďže jedným z hlavných prostriedkov riešenia sú reformy a investície v rámci Plánu obnovy a odolnosti. Ako sa vyjadrila aj komisárka Dalli: „Absolvovali sme už množstvo stretnutí k týmto oblastiam, prostriedky z Európskej únie sú tu a po návšteve lokalít som presvedčená, že je treba zvýšiť intenzitu využívania týchto finančných zdrojov.“

Na tieto komplexné riešenia má Slovensko možnosť využiť nielen prostriedky štátneho rozpočtu, ale najmä prostriedky z operačného programu Slovensko a z Plánu obnovy a odolnosti. Komisárka mala počas svojej návštevy Slovenska možnosť vidieť, ako to vyzerá na mieste, kde samospráva nepracovala na zlepšení podmienok pre obyvateľov a naopak, ako to vyzerá v obci, kde sa realizujú národné projekty, svojpomocná výstavba a stavia sa infraštruktúra.

Komisárka v rámci svojho programu na Slovensku ešte absolvovala návštevu spoločnosti Whirlpool s.r.o., sociálny podnik Wasco vo Valaskej, stretla sa so zástupcami výborov NR SR a s premiérom Eduardom Hegerom.

Obec Zborov otvorila novú materskú školu s kapacitou 160 detí

Zborov, 5. september 2022 – Obec Zborov privítala nový školský rok 2022/2023 otvorením novej materskej školy. Slávnostného otvorenia novopostavenej materskej školy sa zúčastnili splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity Ján Hero a starosta Zborova Ján Šurkala. Nová moderná budova poskytne dostatočnú kapacitu pre všetkých predškôľakov v Zborove. Predškolskú prípravu v nej budú môcť absolvovať rómski predškôľáci, deti z majority v predškolskom veku, ako aj všetky mladšie deti vo veku od troch rokov.

„Veľmi rád som prijal pozvanie na otvorenie nových priestorov predškolského zariadenia v Zborove. Vážim si, že obec Zborov sa aj napriek komplikovanej administratíve zapája do množstva projektov, ktoré prispievajú k viditeľnému zlepšeniu kvality života v obci. Zborov patrí medzi dobré príklady obcí, kde pôsobí funkčný inkluzívny tím zložený z pedagogického, rodičovského asistenta, sociálneho pedagóga. Vďaka nemu sa zabezpečila aj vzorová práca s rodinou. Inkluzívne tímy sú realizované prostredníctvom Národného projektu Podpora predprimárneho vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít, ktorý koordinuje Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Nové priestory materskej školy, inkluzívne vzdelávanie, odborná starostlivosť venovaná deťom pochádzajúcim zo sociálne znevýhodneného prostredia je prínosom pre komplexný rozvoj detí a ich prípravu na vzdelávanie v základnej škole,“ povedal Ján Hero, splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity.

Obec Zborov postavila materskú školu prostredníctvom Výzvy zameranej na výstavbu a rekonštrukciu materských škôl v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít, ktorá je spolufinancovaná zo zdrojov Európskeho fondu regionálneho rozvoja. Vyhlásovateľom výzvy bolo Ministerstvo vnútra SR. Cieľom výzvy je zlepšiť prístup ku kvalitnému vzdelávaniu vrátane vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve najmä pre obyvateľov rómskych komunít. Na výstavbu získali nenávratný finančný príspevok vo výške 1,7 milióna eur. V novej budove materskej školy sa bude môcť vzdelávať až 160 detí, v starých priestoroch materskej školy bola vytvorená kapacita len pre 85 škôľkarov. V tomto školskom roku nastupuje do materskej školy spolu 105 detí v šiestich triedach, dve triedy ostávajú v zálohe. Budovu materskej školy postavil obecný sociálny podnik, v rámci ktorého sú zamestnaní aj obyvatelia miestnej rómskej komunity.

♦ Ján Hero otváral novú materskú školu. Foto: archív ÚSVRK

„Obec Zborov chce týmto dosiahnuť inklúziu, ale aj zjednodušiť a zefektívniť nábeh a dochádzku detí z rómskej komunity do riadneho školského prostredia. Za dôležitý faktor považujeme aj to, že v Zborove rozvíjajú činnosť OMAMY, ktoré pracujú s najmenšími deťmi narodenými do chudoby a pripravujú deti na dobrý štart v materskej a následne v základnej škole. Odporúčam každému starostovi obce, kde žijú aj obyvatelia rómskej komunity, aby neváhali a využili finančné prostriedky, ktoré poskytuje štát alebo Európska únia pre rozvoj infraštruktúry v obci. Zlepšovanie podmienok Rómov, či už v oblasti bývania alebo vzdelávania má dopad na životnú úroveň celej obce,“ uviedol starosta obce Zborov Ján Šurkala.

vame Fond k väčšej komunikácii s rómskymi žiadateľmi.

Žiadame slovenské knižnice, Divadelný ústav v Bratislave, Centrum vied o umení SAV, v.v.i. a iné štátne inštitúcie podobného charakteru o vytvorenie väčšej dokumentačnej základne rómskej kultúry.

Chceme mať vytvorený priestor v slovenských štátnych inštitúciách pre rómske umenie, kultúru a šport. Žiadame základné, stredné a vysoké školy so zameraním na humanitné a spoločenské vedy o implementáciu rómskej histórie do vyučovacieho procesu.

Navrhujeme vyvinúť úsilie pre zriadenie Domu rómskej kultúry v Bratislave.

Vyzývame Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR na vytvorenie inštitúcie, ktorá by mala za úlohu zastrešovať rómskych športovcov a pomáhala by im aj poskytovaním štipendií na rozvoj športových zručností.

Navrhujeme Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu SR aby vytvorilo program podporujúci rozvoj športového talentu mladých ľudí a interkultúrny dialóg medzi majoritnou a rómskou mládežou prostredníctvom športu.

Žiadame základné školy, športové kluby, komunitné centrá o väčšie šírenie osvedy so zameraním na šport v spolupráci s úspešnými rómskymi športovcami.

Chceme upozorniť slovenské športové centrá a kluby, aby platilo pravidlo „v športe sa nediskriminuje“.

Komisia rovnosti, inklúzie a antidiskriminačných politík

Žiadame prevádzkovateľov komunitných centier v obciach s marginalizovanými rómskymi komunitami a ich pracovníkov o aktívne zameranie sa na prácu s mladými Rómami a Rómkami v oblasti vlastnej identity, výberu strednej školy, vysokej školy a hľadania práce, a aby sa venovali aj mladým Rómom a Rómkam, ktorí sú ohrození viacnásobnou diskrimináciou.

Žiadame zamestnávateľov aby odstránili akékoľvek diskriminačné prvky pri prijímaní Rómov a Rómov za zamestnancov a aby posudzovali všetkých uchádzačov o zamestnanie podľa rovnakých kritérií, aby odstránili rozdiel v priemernom hrubom hodinovom zárobku žien a mužov na rovnakej pracovnej pozícii.

Žiadame štátne inštitúcie, aby vo väčšej miere zamestnávali Rómkov a Rómov v rôznych oblastiach verejnej správy, nielen v pomáhajúcich profesiách.

Žiadame štátne inštitúcie, aby v maximálnej miere predchádzali vzniku a prehľbovaniu segregácie a aktívne ju odstraňovali.

Komisia inovácií inkluzívneho vzdelávacieho procesu

Žiadame vytvoriť inkluzívne tímy na všetkých základných a stredných školách (sociálny pedagóg, liečebný pedagóg, špeciálny pedagóg, školský psychológ, logopéd a rodičovský asistent).

Žiadame o začlenenie rómskych tém do vzdelávania budúcich, ale aj aktuálnych pedagogických zamestnancov.

Žiadame vytvoriť možnosti priameho kontaktu učiteľov s autentickým prostredím dieťaťa, aby dokázali pochopiť podmienky, v ktorých sa dieťa nachádza, keďže tieto podmienky ovplyvňujú jeho výkon v škole.

Žiadame, aby boli zabezpečené fyziologické potreby dieťaťa v školskom prostredí, napríklad spoluprácou medzi školou a ob-

chodnými reťazcami so zámerom znížiť mieru plytvania potravinami.

Žiadame zahrnúť do vzdelávacieho procesu predmet zameraný na rozvoj osobnostného rastu, emocionálnej inteligencie a reziliencie voči nepriaznivým životným podmienkam rómskych detí.

Žiadame vytvoriť priestor pre zlepšovanie rodičovských zručností v školách prostredníctvom komunitných aktivít a zapojenia nielen rodičov, ale aj externých partnerov.

Žiadame implementovať inovatívne prístupy a metódy do vzdelávania so zameraním na kritické myslenie, mediálnu gramotnosť, digitálne občianstvo, sexuálnu výchovu, finančnú gramotnosť, elimináciu sociopatologických javov a na jemné zručnosti.

Žiadame, aby vzdelávací systém vnímal po slovensky nehovoriace rómske deti ako cudzojazyčné, aby mali prístup k jazykovej integrácii. Žiadame, aby sa na nedostatky vzdelávania nazeralo v celej ich komplexnosti, t. j. vnímajúc aj rodinné zázemie a sociálno-ekonomické prostredie žiaka.

Univerzitná knižnica
v Bratislave, 10. 4. 2022

Netreba mať bombastické sny. Stačí sa niekam posunúť

♦ Lenka Koledová (vľavo) pomáha pri organizovaní rôznych projektov a aktivít pre ženy a deti z rómskych komunít

♦ Lenka Koledová počas školiacích aktivít

S Lenkou Koledovou sme sa stretli pred niekoľkými rokmi v Banskej Bystrici. Spoločne s ďalšími ženami sa pripravovala na poslaneckú kandidatúru v komunálnych voľbách. Bolo to stretnutie rómskych žien, každá z nich pochádzala z iného kúta Slovenska. Strávila som s nimi zopár chvíľ a natočila niekoľko rozhovorov pre rozhlas. Cítila som z nich veľkú silu a odhodlanie. Nevieť, či sa im podarilo vo voľbách uspieť, ale vo mne to zanechalo niečo, čo som nepoznala. Bola to obrovská túžba zmeniť svet k lepšiemu. Lenku som oslovila na rozhovor do Romano nevo ľil práve preto, aby si čitatelia odniesli to, čo som si zo stretnutia s rómskymi ženami odniesla ja. Túžbu zmeniť svet.

Pani Koledová, kde ste vyrastali a odkiaľ pochádzate?

Narodila som sa a žijem v malebnom starobyľom meste Banská Štiavnica, kde som aj vyrastala. Toto mesto je známe nielen u nás, ale aj v zahraničí množstvom historických pamiatok, ktoré sú zapísané aj vo svetovom kultúrnom dedičstve UNESCO. Moje detstvo bolo šťastné a vyrastala som v harmonickej domácnosti s množstvom kamarátov, a teda aj skvelých zážitkov. Mám troch súrodencov, sestru a dvoch bratov, bola som najmladšia z rodiny. Sestra je zdravotná sestra a pracuje v Prahe v nemocnici, jeden z bratov pracuje ako kynológ a druhý je operátor výroby.

Mali ste v detstve aj nerómskych kamarátov? Stretli ste sa s predsudkami voči vám?

Keďže pochádzam zo zmiešaného manželstva, otec bol Slovak a matka Rómka, tak som s deťmi z okolia vychádzala veľmi dobre. S rasizmom a predsudkami som sa stretávala v škole, kde mi niektoré z detí robili zle a stretla som sa dokonca aj s útokmi na mňa.

V škole som zažila dosť veľa zlého pre môj pôvod zo strany spolužiakov, ale aj zo strany niektorých učiteľov, ktorí na mňa mali iný meter. Aj ako dospelá som sa stretla s diskrimináciou napríklad pri hľadaní zamestnania. V telefóne som sa predstavila, a keďže nemám typické rómske priezvisko, tak prácu pre mňa mali. Keď som prišla osobne podpísať zmluvu, zrazu bolo pracovné miesto obsadené.

Akú strednú školu ste študovali?

Odbor cukrárka na Združenej strednej škole v Banskej Štiavnici, od roku 2001 do 2004.

Vykonávate to, čo ste študovali?

Nie. Pracujem v inej oblasti. Ako cukrárka som pracovala asi jeden rok.

Existujú tradičné rómske zákusky?

Neviem o žiadnych tradičných rómskych zákuskoch či sladkostiach. Myslím si, že rómska kuchyňa je v tejto oblasti dosť obmedzená, a preto čerpá hlavne z miestnej kuchyne, kde jednotliví Rómovia žijú. Ja som vyrastala na rôznych sladkostiach a zákuskoch, keďže moja mama sa tomu venovala. Piekla zákusky pre susedov a známych na rôzne rodinné oslavy a podujatia ako svadby, krstiny, narodeniny či vianočné sviatky. Aj preto som sa v minulosti rozhodla pre štúdium cukrárky.

Neskôr vaše kroky smerovali na košickú sociálnu a pedagogickú akadémiu. Úspešne ste ukončili odbor sociálno-pedagogický pracovník maturitnou skúškou. Prečo práve táto škola?

Chcela som si urobiť maturitu a pri našej činnosti v Únii materských centier som sa od iných žien dozvedela, že môžem externe študovať na sociálnej a pedagogickej akadémii v Košiciach, ktorá otvorila vtedy detašované pracovisko v Detve. Neskôr sme študovali aj v Kremnici a v poslednom ročníku

♦ Lenka Koledová

som dochádzala do Košíc, kde som zmaturovala. Motivácia bola jasná, niekam sa posunúť a dokázať sebe aj ostatným, že si dokončím maturitu aj ako matka dvoch detí, ktoré chodili v tom čase do školy.

Čo vám táto škola dala?

Zvýšila som si sebavedomie, pretože aj napriek povinnostiam pracujúcej matky som dokázala úspešne zvládnuť štúdium, ktoré nebolo vôbec ľahké a bolo mu treba venovať dosť času. Vtedy som bola popri práci a štúdiu na výchovu detí sama.

Čo bolo vo vašom živote najviac zlomové?

Zlomových okamihov bolo viac, narodenie mojich detí, rozhodnutie odísť od partnera, keď som si uvedomila, že život s ním nebol pre mňa a moje deti tým správnym rozhodnutím. Toto uvedomenie prišlo aj vďaka tomu, že som sa aktívne zapojila do projektov Únie rómskych materských centier. Mali sme školenia, ktoré mi pomohli uvedomiť si, v akom vzťahu žijem a motivovali ma k rozhodnutiu zmeniť svoj život k lepšiemu.

Spolupracujete aj s Úniou rómskych materských centier. Čo je vašou úlohou?

Aktívne s ňou spolupracujem na sieťovaní materských centier v Banskobystrickom samosprávnom kraji. Pomáham pri organizovaní rôznych projektov a aktivít pre ženy a deti z rómskych komunít. Samozrejme, môžu sa zapojiť aj ženy a deti z majority. U nás nie sú žiadne obmedzenia na základe etnicity.

Aký ste kolektív?

Sme z rôznych miest ako Banská Štiavnica, Žiar nad Hronom, Poltár, Málinec, Detva. Poznáme sa už roky a veľmi dobre spolu vychádzame, čo je predpoklad nášho úspešného pôsobenia v oblasti, ktorej sa venujeme.

Aký je dnešný život rómskej ženy?

Životy ľudí sú rôzne a neexistuje všeobecná odpoveď na túto otázku. Je to ovplyvnené tým, z akého sociálneho a ekonomického prostredia žena pochádza. No môžem povedať, že život ženy z marginalizovaného prostredia je oveľa ťažší než životy ostatných žien. Mnohokrát trpí extrémnou chudobou, diskrimináciou v spoločnosti, ale aj predsudkami mužov voči ženám doma, takže je diskriminovaná dvojnásobne. Takáto žena je podceňovaná od svojho partnera, ale aj od spoločnosti. Naše ženy žijú ťažký život, kedy doslova aj so svojimi deťmi bojujú o prežitie. Ten, kto to nezažil alebo nevidel, si takýto život len ťažko dokáže predstaviť.

Čo pre vás znamená byť rómskou ženou?

Ja som hrdá rómska žena. Aj preto sa aktívne zapájam do práce v treťom sektore v mimovládnych organizáciách. Boj žien za rovnaké práva neskončil ani dnes a boj rómskych žien za svoje práva je ešte oveľa ťažší a spoločnosťou stále prehliadaný problém.

Kde momentálne pracujete a čo by ste odkázali ženám?

Pracujem ako špecialistka predaja v drogérii. Ženám by som odkázala, aby našli v sebe odvahu rozprávať o svojich problémoch, zveriť sa a podeliť sa so svojimi pocitmi a potrebami. Možno nájdú pomoc v tom, že sa budú stretávať a organizovať. Chcem im odkázať, aby sa nevzdávali.

Aké máte sny?

Mojím snom je hlavne šťastný život v rodine, zdravie pre mňa a moje deti, aj pre ostatných ľudí. Nemám žiadne bombastické sny. Túžim po pokojnom a harmonickom živote v kruhu ľudí, ktorých mám rada.

Text: Domínka Badžová, foto: archív

◆ Ilustračná fotografia. Foto: archív pixabay.com

Fyzioterapeut Václav Zubaj: Kto chce vo svojom povolání napredovať, musí sa neustále vzdelávať

Rómsky jazyk bol v rodine Václava Zubaja vnímaný ako prekážka vo vzdelávaní. Jeho rodičia chceli, aby vedel hlavne slovenčinu. Súviselo to aj s otcovou skúsenosťou – hoci patrila v škole medzi najlepších žiakov, na začiatku školskej dochádzky sa v nej ťažko adaptoval, pretože nerozumel učiteľovi. Václav pracoval ako agronóm, neskôr ako správca budov v zahraničí. Na Slovensko sa vrátil, aby si splnil detský sen a stal sa fyzioterapeutom.

Ako hodnotíte prostredie, v ktorom ste vyrástli?

Rodičia nás viedli k vzdelávaniu, mali sme platené doučovanie, chodievali sme na šach, riešili sme rôzne krúžky počas základnej školy. Mal som kamarátov zo škôlky, sídliska, kde som vyrastal. Nebol som vychovávaný v rómskom jazyku, lebo rodičia chceli, aby som vyrastal v slovenskom jazyku. Brat bol dokonca veľmi úspešný v šachu, majster východného Slovenska. Boli sme vedení k vzdelávaniu a pracovaniu na sebe.

Pocítili ste niekedy, že zo strany majority nie ste prijatý?

Osobne nemám žiadnu zlú skúsenosť a nevybavuje sa mi, že by som bol zo strany majority neprijatý. Mám s ľuďmi z majoritného prostredia korektné vzťahy, navzájom sa navštevujeme a doteraz udržiavame priateľstvá.

Stretli ste sa niekedy s diskrimináciou?

Ale áno. Často počúvam, ako sa nadáva na Rómov. Snažím sa vysvetľovať, že sa nedá na všetkých Rómov hádzať špina a ako sa vraví, hádzať ich do jedného vreca. Myslím si, že každý je individuálny a všetko záleží od vedenia, od vzdelania, záleží od rodičov a samozrejme, že aj od komunity, v ktorej daný jedinec vyrastal.

Považujete vzdelanie za prioritu?

Vzdelanie je predovšetkým to gro osobnosti každého jedinca. Už od vývojového štádia dieťaťa sa neustále učíme. Je to prirodzená vlastnosť človeka, ktorý sa rozvíja a zdokonaľuje v zručnosti a nadobudnutí vedomostí. Ako sa vraví, učíme sa celý život. Vzdelanie je základom bytia, je kľúčom k úspechu a rozvoju osobnosti.

Po ukončení strednej školy ste niekoľko rokov žili v zahraničí. Čo ste tam robili a čo vám dala táto skúsenosť?

Po ukončení strednej školy som nastúpil v Prahe na pozíciu agronóma. Ale po troch rokoch som zistil, že to nie je to, čo by ma naplňovalo. Dostal som pracovnú ponuku vo Veľkej Británii. Neskôr som sa vypracoval na pozíciu manažéra, správcu budov na krajskom úrade. Za túto životnú skúsenosť som vďačný, pretože som získal vedomosti a schopnosti, ktoré ma posunuli ďalej.

Keď ste sa vrátili zo zahraničia, rozhodli ste sa pokračovať v štúdiu na vysokej škole.

Vyštudoval som fyzioterapiu a v rámci svojej profesie sa snažím získať čo najlepšie poznatky. Telo a systémy v tele ma neustále fascinovali, a preto som sa snažil už od detstva samoštúdiom zaujímať o danú problematiku. Podarilo sa mi práve tento odbor úspešne ukončiť.

Pracujete ako fyzioterapeut. S akými zdravotnými ťažkosťami pacienti prichádzajú?

Fyzioterapia je odbor, ktorý sa zaoberá rôznymi diagnózami z oblasti medicíny. Ja sa špecializujem na neurologické ochorenia, napríklad cievne mozgové príhody, rôzne parézy, detské obrny a ochorenia pohybového aparátu. Mám aj pacientov s bde-

lou kómov. Práca s pacientmi ma naplňa, vždy som chcel pomáhať ľuďom. Beriem túto prácu ako svoje poslanie. Mám aj detských pacientov a keď naučím deti chodiť a vidím každodenné pokroky a vďačných rodičov, tak ma to naplňa a ubezpečuje, že som sa správne rozhodol.

Pozorujete u Rómov, že sa u nich vyskytujú rôzne ochorenia?

Áno, chodia aj rómski pacienti s rôznymi diagnózami pohybového aparátu, ale z mojej praxe u nich nepozorujem vyšší výskyt ochorení. Skôr naopak, pretože rómske deti neseďia pri počítačoch, ale sú viac na čerstvom vzduchu, má to pozitívny vplyv na ich pohybový aparát.

Po absolvovaní magisterského štúdia chcete svoje poznatky doplniť aj úspešným ukončením rigorózne práce. Vnímate to ako nevyhnutné, aby ste sa mohli zlepšovať v tom, čomu sa venujete?

Vnímam to ako osobný rozvoj a ďalší krok vpred. Kto chce vo svojom povolání napredovať, musí sa neustále vzdelávať. Aj z toho titulu je nutné udržiavať krok s novými metódami, štúdiami, tie štúdie prichádzajú a uplatňujú sa v zdravotníctve.

Ako sa dá pomôcť Rómom, ktorí žijú v nie príliš zdravom prostredí a majú zlé hygienické návyky?

Kvitujem, že sú už organizácie ako Zdravé regióny, ktoré sa zameriavajú na prevenciu zdravia v rómskych komunitách. Avšak uvítal by som väčšiu angažovanosť zo strany štátu, nakoľko podmienky, v ktorých niektorí Rómovia žijú, sú neadekvátne. Predo-

◆ Václav Zubaj

všetkým ide o hygienu. Keď prídu deti a rodičia s deťmi, tak sa snažím rodičov nasmerovať k hygiene, aby mali nejaké návyky, keď prídu do ambulancie. Snažím sa vysvetliť im, že používanie mydla a rôznych dezinfekčných prostriedkov, napríklad pri kožných ochoreniach, je nevyhnutné, aby sa zamedzilo šíreniu infekcií. Taktiež je potrebné postupne s rodičmi komunikovať, ako sa starať o deti a ako ich viesť.

Áké máte plány do budúcnosti a čo považujete v živote za dôležité a natolko motivujúce, že aj iní sa môžu inšpirovať?

Tak ako povedal Steve Jobs: „Jediný spôsob, ako byť skutočne schopný je veriť, že to čo robíte, je skvelá práca a jediný spôsob, ako robiť skvelú prácu, je milovať to, čo robíte“.

Rozbieham pilotný projekt súvisiaci s kompenzáciou preťaženia pohybového aparátu športovcov. Za dôležité považujem rozširovanie rehabilitačného centra v okolí okresu Kežmarok. Plány sú krok za krokom. V prvom rade chcem dokončiť rigorózne štúdium, ktoré momentálne prebieha. Ďalej poskytovať rehabilitáciu v mojom okolí a toto sú kroky, ktoré chcem najprv splniť a potom si dám ďalšie predsavzatia.

Text a foto: Martin Fočar

Kveta Berkyová z Rudnian: Rodičia a starí rodičia, vstúpajte deťom nevyhnutnosť vzdelávania

♦ Kveta Berkyová získala v máji 2022 štátne vyznamenanie od prezidentky Zuzany Čaputovej

V máji 2022 získala vysoké štátne vyznamenanie od prezidentky Zuzany Čaputovej – Medailu prezidenta SR za významné zásluby o rozvoj Slovenskej republiky v sociálnej oblasti, najmä v oblasti práce s marginalizovanými komunitami. „Bol to veľký zážitok, nepredstavovala som si, že to bude také milé,“ spomína. Ani po tomto veľkom ocenení sa v jej živote nič zásadné nezmenilo. Nadalej pomáha obyvateľom osád v Rudňanoch udržať si zdravie, zlepšiť kvalitu bývania či motivovať deti a ich rodiny k školskému vzdelávaniu. Vybrali sme sa za Kvetou Berkyovou do Rudnian, kde prežila takmer celý svoj život. V obci ju pozná každý. Mnohým pomohla, pretože jej poslaním je pomáhať slabším, aj keď sama nemala ľahký život.

Hľadá sa komunitné centrum

Keď sme sa vybrali do Rudnian v okrese Spišská Nová Ves, netušili sme, koľko úsilia vynaložíme, kým nájdeme komunitné centrum, v ktorom sme mali dohodnuté stretnutie s Kvetoslavou Berkyovou. Rudňany sú banícka obec o čom sa návštevník presvedčí hneď pri vstupe do obce, kde ho privítajú ruiny bývalého banského podniku a hlavne ešte stále obývané ruiny starých baníckych domčekov. Táto časť sa nazýva Zabíjanec a žije tam časť rómskych obyvateľov. Kto to neuvidí, neverí, že aj tam žijú v dvadsiatom prvom storočí ľudia. Práve v tejto časti obce sme sa zastavili a opýtali sa na komunitné centrum. Bohužiaľ, nikto z opýtaných nám nevedel poradiť. Skúšali sme rozprávať slovensky aj rómsky, kladnej odpovede sme sa nedočkali. S odstupom času sa tým ľuďom ani nečudujeme, kto z nich by sa zaujímal o nejaké centrum, ak má vážnejšie, viac-menej existenčné problémy.

Pokračovali sme v hľadaní komunitného centra ďalej. Prešli sme celú obec, no po centre akoby sa zlahla zem. Opýtali sme sa aj

člena obecnej polície, ten nás navigoval správnym smerom. Komunitné centrum sa totiž nachádza v extraviláne Rudnian. Asi po polhodinovom hľadaní sme sa dostali na miesto určenia. Tam nás už s úsmevom očakávala pani Kveta. Po zoznámení sa a pár vetách sme vedeli, že s touto ženou sa porozprávame ako so starou známou. Kveta Berkyová svojou úprimnosťou a rozprávačským talentom očarí skoro každého.

Dobré detstvo

„Ja som sa narodila a celý život prežila v Rudňanoch, ale moji rodičia pochádzajú z obce Závadka. To som sa dozvedela od svojho otca,“ začala rozprávať o svojom živote. Otec sa dozvedel, že je v Rudňanoch práca, a tak sa celá rodina presťahovala do Rudnian. Okrem bane tam bol aj závod, kde pracovali ľudia z jej rodiny. Bane im poskytl domček, v ktorom bývali v obci medzi majoritou. Pri otázke, ako sa jej žilo v Rudňanoch v detstve, sa jej rozžiarili oči. „Bolo to tu lepšie, žili sme spolu s majoritou, hrali sme sa s ich deťmi, poznali sme sa, také to spolunažívanie bolo

♦ Poslaním Kvety Berkyovej je pomáhať slabším

dobré. Chodili sme spolu do školy, nemám na to zlé spomienky, dobre sa nám žilo,“ spomína.

Kveta Berkyová pochádza z desiatich súrodencov. Obývali malý, dvojizbový domček, rodičia spali v kuchyni a v druhej izbe deti. Aj keď ich bolo veľa detí, nemali nezhody, mali sa rady. „Naši rodičia boli dobrí ľudia a vychovali nás tak, že sme boli poslušní a navzájom sme sa mali rady, nenadávali sme a som im veľmi vďačná za ich výchovu. Mala som dobré detstvo.“

Kvetine sny

„Celý život som túžila stať sa sestričkou. Keď som videla star-

ších, chorých ľudí, rada by som im pomohla,“ prezrádza o sebe pani Kveta. Túžila ísť študovať na zdravotnú školu a chcela si splniť svoj sen byť zdravotnou sestrou. To bol dôvod, prečo chcela ísť študovať. Rodičia ju v tom podporovali. Každý deň sa po návrate zo školy učila, robila si úlohy, čítala knihy. Rodičia boli na ňu hrdí. Po skončení základnej školy si podala prihlášku na zdravotnú školu, urobila prijímacie skúšky. Po týždni alebo dvoch jej prišiel list, v ktorom bolo napísané: pre nedostatok miesta nie ste prijatá.

„Mne sa vtedy zrútil svet, dlhé hodiny som preplakala. Vtedy sme

my, Rómovia, nemali veľa šancí študovať. Dlhú som sa trápila, že som sa nedostala na zdravotnú školu.“

Štúdium jej ponúkli na priemyslovke v Spišskej Novej Vsi. Tam sa jej nepáčilo, bola sama medzi neznámymi deťmi, jediná Rómka. Cítila sa vyčlenená, nechcela tam študovať a školu nedokončila. Našťastie si ju všimol otec spolužiacku, ktorý vedel o tom, že chce pracovať v zdravotníctve. Ponúkol jej pomoc a pomohol jej ísť na šesťmesačné zdravotnícke školenie do Kysaku. „Tam nás školili rôzni lekári a veľmi veľa som sa naučila. Po skončení kurzu som sa

snažila nájsť si zamestnanie. Prvé zamestnanie bolo pre Červený kríž. Vtedy som začala navštevovať ľudí v okolitých obciach.“ Zo začiatku ju sprevádzali spolupracovníci a zaúčali ju, ale po krátkom čase, keď ju ľudia dostatočne spoznali, chodila za nimi sama. Pomáhala, odovzdávala im všetko, čo sa naučila. „Sprevádzala som ich, napríklad som s nimi chodila do škôl. Môžem povedať, že to bol začiatok mojej práce s Rómami a až doteraz v tom pokračujem.“

Spomienky

Kvetoslavy Berkyovej sme sa opýtali na zamestnanosť Rómov v minulosti. „Ľudia pracovali hlavne v Železorudných baniach, ak si dobre pamätám na názov. A tak tiež vo veľkom závode, ktorý sídlil hneď vedľa bane. Nenašli by ste človeka bez práce, a to sa odzrkadľovalo aj na ich živote. Rómom sa žilo lepšie,“ spomína aj na to, že v obci neboli problémy v spoločenstve. Jej otec bol muzikantom, chodil hrať na svadby, zábavy, na rôzne vystúpenia, takže ho miestni poznali a ich rodina nemala žiadne problémy pri začlenení sa do obce.

Na návštevu pani Kvetu sme si so sebou vzali niekoľko čísel starších vydaní novín Romano lil z deväťdesiatych rokov. V tom čase do nich prispievala aj ona. Pri strane, na ktorej boli ukážky z jej tvorby, sa iba ticho a s nostalgiou do novín pozerala. Všimol som si, že jej zvlhli oči pri pohľade na fotografiu mladého páru. Bola na nej ona s manželom. Po chvíli už pokračovala v rozprávaní. Priateľa nemala do svojich devätnástich rokov, nechcela sa ešte vydávať. S budúcim manželom si začala písať až pred dvadsiatkou. Bol na vojne s jej bratrancom, ktorý mu ukázal jej fotografiu – a on jej napísal. Aj keď už bola dospelá, bála sa svojich rodičov, písali si tajne. „Mala som kamarátku poštárku, ktorá listy od neho dávala iba mne do rúk. Čítala som ich až večer pred spaním pri lampičke, aby sa o tom rodičia nedozvedeli. Boli sme ináč vychovaní, teraz je to celkom iné.“

Po čase k nim prišiel na dovolenku, zoznámil sa s rodičmi a celou rodinou. Priatelili sa, až kým sa nevrátil do civilu. Potom sa zoznámili obidve rodiny, a keďže nemali voči ich vzťahu námietky, zosobášili sa. „A odvtedy sme boli spolu, až kým neprišla tá choroba a nevzala mi ho.“ Jej manžel pochádzal z Lučenca, mal veľkú rodinu, ktorá žila medzi majoritou. Keď sa vzali, zostali žiť v Rudňanoch kvôli jej práci.

Život v strachu

Vtedajší starosta ponúkol Rómom, že od nich obec odkúpi domčeky a oni sa môžu presťahovať do veľkého bytového domu v inej časti obce. Ten dom mal dobrú polohu, bol tam obchod, susedia boli dobrí, a tak išla do toho veľkého domu bývať celá rodina. Bolo tam viac miestností, veľká chodba. Žilo sa im tam dobre, až kým sa zistilo, že bývajú v závalovom pásme. Všetci Nerómovia sa odsťahovali. Do prázdnych bytov sa nasťahovali obyvatelia Zabijanca, takže tam ostali bývať iba Rómovia. Po šiestich rokoch sa pod nimi začala prepadať zem, boli tam staré banské štôlne. V tom čase už mala pani Kveta deti. Nedalo

♦ Kveta Berkyová si preberá ocenenie od prezidentky Zuzany Čaputovej. Foto: archív PK

♦ V deväťdesiatych rokoch bola aj literárne činná. Písala básne a príbehy zo života Rómov, prispievala do novín Romano nevo lil

jej nečinne sa prizerať, ako ľudia vybehávali z domov. Neraz boli celú noc vonku a spali na ceste, lebo sa báli, že sa pod nimi prepadne zem.

„Začala som s tým niečo robiť. Obvolala som rôznych ľudí, aj novinárov, aby nám pomohli. Poznala som pána Kompušu, ktorý bol v Rómskej občianskej iniciatíve. Bol to dobrý človek. Chcel nám pomôcť. Spoločne so mnou chodil po úradoch a boli sme aj v závode, lebo ten bytový dom bol v ich správe. Žiadala som, aby Rómom dali náhradné byty. Tu, kde sa teraz nachádzame (komunitné centrum, pozn. red.) ostala po zatvorení ba-

ní prázdna administratívna budova. Chodila som každý deň, bojovala za našich Rómov. Najprv dali ľuďom stany, kým sa nezrekonštruovala tá budova. Po jej rekonštrukcii podelili byty Rómom, a tí sa tam nasťahovali. Veľmi ďakujem pánovi Kompušovi, ale aj novinárom, ľuďom z televízií, že nás nechali v tom samých a že som ten boj za bývanie našich Rómov úspešne vybojovala.“

Stretnutie s novinami

Kvetoslavu Berkyovú ľudia poznajú iba ako človeka, ktorý sa celý život venuje pomoci ľuďom z marginalizovaných rómskych komu-

nít. V deväťdesiatych rokoch bola aj literárne činná. Písala básne a príbehy zo života Rómov, prispievala do novín. „Prečítala som si Romano nevo lil, a tie noviny sa mi páčili a zaujali ma. Boli tam rôzne články o Rómoch, ale aj básne, poviedky, rozprávky. To ma natoľko inšpirovalo, že som si povedala, že aj ja skúsím niečo napísať. Tak som začala písať básne o mojom živote, o živote Rómov. Vychádzali zo skutočnosti. Uverejnili to v novinách a dokonca mi za to zaplatili!“

S vtedajšou šéfredaktorkou Danielou Hivešovou Šilanovou sa neskôr stretla osobne. Prvýkrát vtedy,

keď sa pripravoval tanečný a spevácky program, s ktorým mali Rómovia vystúpiť na hrade. Tam sa zoznámili a odvtedy boli v kontakte. Stretli sa viackrát. Pani Kveta písala básne a príbehy najčastejšie o svojom živote, až kým neochorel jej manžel. Vtedy mala existenčné problémy a musela sa postarať o päť detí. Prešla si ťažkým životným obdobím. Nežiadala pomoc od rodičov ani od známych, lebo aj oni mali dosť svojich problémov. Začala viac pracovať. „Možno ma má Pán Boh rád, on mi pomohol. Prichádzali mi rôzne ponuky na prácu či v škole alebo v obci, pracovala som s mladými ako lektorka, robila som

♦ Vo svojom živote by pani Kvetka nič nemenila, za každým rozhodnutím si stojí

školenia. Chodila som preč z domu, a to mi pomáhalo, aby som zabudla, ale aj aby som zarobila na živobytie,“ približuje pani Kvetka východiská z ťažkej životnej situácie. Hoci je dnes v dôchodkovom veku, stále pracuje. Hovorí, že keď už nebude pracovať, možno sa k literárnej práci vráti, ale ako sa pozná, ani vtedy nebude mať čas.

Práca v komunitnom centre

Začínala ako dobrovoľníčka. „Prišli Holanďania. Opýtala som sa, prečo prišli? Chceli pomôcť našim ľuďom. Povedala som, že najviac potrebujeme domy, zlepšiť bývanie. Ale vedela som, že to nie je v ich silách, tak som prišla s nápadom, nech sa zriadi materská škola pre rómske deti.“

Bola vďačná nielen ženám, ale hlavne ich mužom, že im nerobili prieky a mohli ísť pracovať s deťmi. V škole pôsobili do jednej hodiny popoludní, veľa sa tam naučili, šili, štrikovali, varili. Trvalo to tri roky a ich chlapi nepovedali ani slovo. Dôverovali jej. Pani Kvetka ešte stále pracovala ako dobrovoľníčka. Zmenilo sa to až po troch rokoch, vtedy ju zamestnali.

Po skončení projektu Matka a dieťa jej umožnili pracovať v komunitnom centre. Najprv tam bola sama, neskôr sa tým zväčšil o dvoch ľudí. V tom čase tam pracovali aj Peter Pollák alebo Eduard Čonka. Robili rôzne aktivity s deťmi alebo dospelými. Mali ľudovú hudbu aj práčovňu. „Ľudia ma mali radi, dokonca sa zašli iba tak porozprávať, na kávu alebo čaj. Niektorí mi priniesli jedlo, lebo vedeli, že som tam skoro celý deň,“ opisuje Kvetka Berková, ktorá pracovala aj v ško-

le ako asistentka učiteľa. V triede pomáhala deťom a mali výsledky.

Telefonát z paláca

Jedného dňa jej zavolali z kancelárie prezidentky Zuzany Čaputovej. Bola prekvapená a ako sama vraví, srdce cítila až v krku, keď jej oznámili, že ju vybrali na ocenenie. Nechcela tomu uveriť. Neprezradili jej, kto ju navrhol, dodnes to nevie. Myslela si, že si z nej niekto robí žarty. Neskôr jej volala pani Ivanová, ktorá ju oboznámila so všetkými náležitostami ohľadom ocenenia, ale uverila tomu, až keď jej prišla pozvánka. „Musím sa priznať, nechcela som tam ísť, bála som sa. Čo ja, obyčajná žena, tam budem robiť?“ pýtala sa sama seba.

Presvedčili ju jej najbližší a hlavne synovec Dávid, ktorý jej povedal, že tam musí ísť, lebo si to zaslúži. Napokon išla, ale Dávid ju musel sprevádzať. „Bol to veľký zážitok, nepredstavovala som si, že to bude také milé. Prezidentka bola veľmi dobrá, príjemná. Rozprávali sme sa, blahoželala mi, aj jej priateľ. Bolo to naozaj pekné,“ opisuje svoje dojmy. Stretla sa aj s prítomnými poslancami národnej rady, ktorí jej tiež blahoželali a dokonca cítila úprimné slová ostatných ocenených, ktorí jej poďakovali za jej prácu. Bol to pre ňu zážitok na celý život. Necítila sa menejcenná, hoci tam bola jediná Rómka. Cítila sa ako jedna z nich. Počas nášho rozhovoru stihla ešte ďakovať všetkým, ktorí sa pričínili o to, že mohla zažiť niečo také pekné. „Bola som prekvapená, že mnohí ľudia sa o tom dozvedeli a blahoželali mi, či to boli lekári, sestričky, s ktorými spolupracujem, ale aj ľudia z obce, a aj Rómovia.“

Asistentka zdravia so štátnym vyznamenaním

Kvetka Berková už osem rokov pracuje ako asistentka osvetly zdravia v organizácii Zdravé regióny. Hoci jej pracovná doba začína o pol ôsmej ráno, veľakrát vstáva o šiestej, lebo musí zariadiť odvoz pacienta sanitkou na vyšetrenie. Po administratívnej práci o ôsmej vyráža do terénu. „Rozdáme pozvánky na očkovanie, na preventívne prehliadky, vybavujeme rôzne vyšetrenia. Asistent, ktorý žije v komunite nemá pevný pracovný čas. Ľudia potrebujú pomoc neustále. Neraz mi zavolajú alebo ma navštívia aj večer či v noci, a ja nedokážem odmietnuť.“ Našťastie, teraz jej pribudli dve spolupracovníčky. Rozdelili si obec na tri časti, a každá sa venuje svojim klientom.

Vo svojom živote by pani Kvetka nič nemenila, za každým rozhodnutím si stojí. Prežila ťažký život a celý čas sa snažila pomáhať a byť oporou tým, ktorí si nevedeli pomôcť. Aj keď niekedy nad niečím zapochybuje, presvedčia ju spomienky na ľudí, ktorým pomohla v ťažkej životnej situácii či svojou intervenciou zachránila život. Všetkým Rómom odkazuje, aby sa vzdelávali, lebo bez vzdelania sa nikam nepohnú: „Rodičia a starí rodičia nech vstúpia deťom nevyhnutnosť vzdelávania a nech mladých podporujú. Ináč neodídu z osád za lepším a dôstojnejším životom“. Aj kvôli tomu sa ujala svojho synovca Dávida, radí mu a ukazuje cestu, ako sa dá kvalitnejšie žiť. Verí, že on je ten, kto bude pokračovať v jej práci.

Z Rudnianskej odchádzame až neskoro popoludní. Som unavený a rád, že som spoznal človeka s veľkým životným príbehom. Napriek tomu, čo Kvetoslava Berková dosiahla, má

v sebe pokoru, v čom jej pomáha, ako sama vraví, viera v Boha. A má vieru v ľudí, pretože ak im niekto pomôže, dokážu zmeniť svoj život k lepšiemu.

*Šur! amen varato?
Sako pala munde duma del
hoj' aščeal o lori the lačho dčijnu
Andhe areu phuv domošas.*

*Amon domošas to daras le na amon
murdarat, nane amon tñči
rašoda to amon kalle muja kin.*

*Ničko amon makamel le šurmel,
le radebo kamas le phemel.
bo fuske duminen hoj' amon
na lačhe manusša sam.*

*Kona jin ačhalina hoj' nič
na kamas, ča hoj' fus pavore
radr di khas.*

*Tle amon kamas phubus le dčivel
le čharrov jedu le pavarel,
the pavore manusšica pu kija
bavi phuv fuske o rasta le
jrdel.*

*Kvetka
Berková*

Text: Roman Gorol,
foto: Arnold Horváth
/ www.heroes.sk

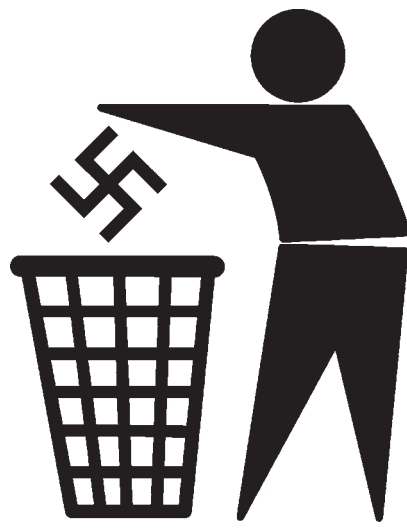
V národnej rade schválili definíciu protirómskeho rasizmu

Bratislava, 27. september 2022 – Splnomocnenec uvítal, že poslanci Národnej rady SR schválili pracovnú definíciu protirómskeho rasizmu vypracovanú Medzinárodnou alianciou pre pripomínanie holokaustu (IHRA) a prijatú jej členskými štátmi (vrátane Slovenskej republiky) dňa 8. októbra 2020 na zasadnutí vedúcich delegácií IHRA.

Protirómsky rasizmus je podľa tejto definície súborom individuálnych prejavov a činov, ako aj inštitucionálnych politík a praktík marginalizácie, vylúčenia, fyzického násillia, znevažovania a devalvácie rómskych kultúr a životného štýlu a nenávistných prejavov zameraných na Rómov, ako aj na iných jednotlivcov a skupiny, ktoré boli vnímané, stigmatizované alebo prenasledované počas nacistickej éry a aj v súčasnosti ako „Rómovia“. To vedie k zaobchádzaniu s Rómami ako s údajnou cudzou skupinou a spája ich so sériou pejoratívnych stereotypov a skreslených obrazov, ktoré predstavujú špecifickú formu rasizmu.

V súvislosti s pracovnou definíciou protirómskeho rasizmu sa v rámci definície uvádzajú aj niektoré demonštratívne a deklaratórne príklady jeho prejavov, napríklad: – skresľovanie alebo popieranie prenasledovania Rómov alebo genocídy Rómov, – glorifikácia, adorácia genocídy Rómov,

- podnecovanie, ospravedlňovanie a páchanie násillia voči rómskym komunitám, ich majetku a jednotlivým Rómom,
- nútené a násilné sterilizácie ako aj iné fyzicky a psychicky zneužívajúce zaobchádzanie s Rómami,
- udržiavanie a potvrdzovanie diskriminačných stereotypov o Rómoch a proti nim,
- obviňovanie Rómov s použitím nenávistných prejavov zo skutočných alebo vnímaných sociálnych, politických, kultúrnych, ekonomických a verejných zdravotných problémov,
- stereotypizácia Rómov ako osôb, ktoré sa dopúšťajú kriminálneho správania,
- použitie termínu „cigán“ vo význame nadávky,
- schvaľovanie alebo podpora vylučujúcich mechanizmov namierených proti Rómom na základe rasovo diskriminačných predpokladov, ako je vylúčenie z bežných škôl a inštitucionálne postupy alebo politiky, ktoré vedú k segregácii rómskych komunít,
- prijímanie politík bez právneho základu alebo stanovenie podmienok, ktoré umožňujú svojvoľné alebo diskriminačné vysídľovanie rómskych komunít a jednotlivcov,
- vyvodzovanie kolektívnej zodpovednosti za skutočné alebo domnelé činy jednotlivých členov rómskych komunít,

♦ Foto: archív pixabay.com

- šírenie nenávistných prejavov voči rómskym komunitám v akejkoľvek forme, napríklad v médiách, zahŕňajúc internet a sociálne siete.

Parlament tiež odporúča vláde, aby vykonala analýzu právneho poriadku Slovenskej republiky a v prípade potreby pripravila legislatívne návrhy príslušných právnych predpisov tak, aby v činnosti a pri rozhodovaní orgánov verejnej moci Slovenskej republiky bola rešpektovaná uvedená definícia a aktívne prispievala k zaisteniu bezpečnosti svojich rómskych občanov prostredníctvom dôkladnej a štruktúrovanej konzultácie a dialógu s organizáciami občianskej spoločnosti a príslušnými verejnými inštitúciami bojujúcimi proti všetkým formám diskriminácie.

Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity organizoval konferenciu o systematickom prístupe k ranej starostlivosti pre deti na Slovensku

Bratislava, 8. november 2022 – Raný vek u dieťaťa je najdôležitejšie a najdynamickejšie obdobie. Zanedbanie ranej starostlivosti môže mať zásadné následky na ďalší vývoj dieťaťa, najmä pokiaľ ide o dieťa s oneskoreným vývinom, telesným či sociálnym postihnutím alebo pochádzajúcim z rodiny so zlou sociálnou situáciou. Raná starostlivosť zasahuje aj priamo rodičov, pomáha im posilniť si rodičovské kompetencie a znížiť závislosť na sociálnych systémoch.

Aj z týchto dôvodov, ktoré potvrdzujú dôležitosť ranej starostlivosti, Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity zorganizoval 8. novembra 2022 v Bratislave konferenciu na tému: Ako zabezpečiť systematický prístup k ranej starostlivosti pre deti na Slovensku. Cieľom konferencie je vytvorenie platformy na výmenu informácií a know-how skúseností medzi štátnymi orgánmi zo Slovenska a zo zahraničia, akademickou obcou a mimovládnymi organizáciami. V rámci konferencie prezentovali príklady dobrej praxe v oblasti ranej starostlivosti hostia z Maďarska. Susedné Maďarsko má tradíciu v ranej starostlivosti a jedným z nástrojov, prostredníctvom ktorých zabezpečujú zdravý rozvoj detí a vyrovnávajú sociálne znevýhodnenie sú tzv. Sure Start Houses – Domy bezpečného začiatku. Zabezpečuje sa v nich poradenstvo pre rodičov či podpora vo včasnom vývine detí do troch rokov. Deti, ktoré navštevujú priestor Domov bezpečného začiatku majú lepšie sociálne zručnosti, adaptabilitu a znižuje sa ich izolácia.

Ako povedal splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity Ján Hero: „Som hrdý na to, že vláda si osvojila túto tému a zaradila ju aj do Plánu obnovy a odolnosti, z ktorého budú financované aktivity v oblasti ranej starostlivosti. Pod záštitou ministerstva práce sa podarilo taktiež vypracovať stratégiu so zameraním na túto tému. Na konferencii som privítal zástupcov ministerstva školstva a zdravotníctva. Verím preto, že túto tému si štát osvojí a následne ju premietne do systematického financovania zo štátneho rozpočtu, ako sa to podarilo aj kolegom v Maďarsku“.

Konferencie sa zúčastnili poprední predstavitelia Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR a Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR: štátna tajomníčka rezortu práce Soňa Gáborčáková a štátny tajomník rezortu školstva Slavomír Partila. Príklady dobrej praxe na Slovensku prezentovali vybraní aktéri, ktorí pôsobia v oblasti ranej starostlivosti na Slovensku: Asociácia pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu, občianske združenie Cesta von, Zdravé regióny, SOCIA – Nadácia na podporu sociálnych zmien, Nadácia otvorenej spoločnosti ako aj Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, ktorý koordinuje Národný projekt PRIM II.

Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity predpokladá, že aj vďaka účasti zástupcov týchto relevantných rezortov sa rozvinie spolupráca medzi jednotlivými štátnymi orgánmi, samosprávou a neziskovými organizáciami. Táto spolupráca je dôležitá preto, aby sme o dvadsať rokov mali generáciu, ktorá bude ekonomicky aktívna a samostatná.

Program Slovensko prinesie urýchlenie rozvoja marginalizovaných rómskych komunít

Prešov, 24. november 2022 – Schválenie Programu Slovensko Európskou komisiou dňa 24. novembra 2022 predstavuje podstatný míľnik nového programového obdobia 2021 – 2027, na základe ktorého začíname aktívnu fázu čerpania prostriedkov z fondov Európskej únie. Príprava programového obdobia vždy predstavuje náročné obdobie, nakoľko vyžaduje intenzívnu komunikáciu medzi všetkými zainteresovanými subjektmi, hľadanie spoločných prienikov, rozdeľovanie povinností, kompetencií a finančných zdrojov tak, aby následný proces implementácie prebiehal čo najefektívnejšie.

Na schválenie Programu Slovensko sa pripravoval aj Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity. Od 1. novembra 2022 vyplýva z novely kompetenčného zákona zmena Štatútu splnomocnenca vlády pre rómske komunity, na základe ktorého sa na Úrade vlády SR zriadila nová organizačná zložka – Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity. Splnomocnenec má zároveň postavenie štatutárneho orgánu vlády pri plnení úloh sprostredkovateľského orgánu v oblasti podpory inklúzie marginalizovaných rómskych komunít. Cieľom tohto významného kroku je zabezpečenie centralizácie a koncentrácie agendy koordinácie uskutočňovania inklúzie marginalizovaných rómskych komunít pod jednou

strechou, čím sa očakáva efektívnejšie čerpanie a rozdeľovanie finančných prostriedkov určených na tento účel.

Komplexná stratégia Programu Slovensko bude naplnená prostredníctvom piatich cieľov.

Cieľ politiky 1: Inteligentnejšia a konkurencieschopnejšia Európa.

Cieľ politiky 2: Zelenšia nízkouhlíková Európa.

Cieľ politiky 3: Prepojenejšia Európa.

Cieľ politiky 4: Sociálnejšia a inkluzívnejšia Európa vykonávajúca Európsky pilier sociálnych práv.

Cieľ politiky 5: Európa bližšie k občanom.

Na riešenie rómskej problematiky v novom programovom období je v Programe Slovensko alokovaných vyše 900 miliónov eur rozdelených medzi sprostredkovateľské orgány implementujúce jednotlivé prioritné osi.

Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity bude prostredníctvom Programu Slovensko zodpovedný za manažment takmer 400 miliónov eur a vďaka sprostredkovateľskému orgánu bude mať silné slovo pri príprave výziev či výbere projektov. Implementáciou mäkkých a tvrdých investícií určených v prioritách Programu Slovensko sa má v oblasti inklúzie marginalizovaných róm-

ských komunít zabezpečiť predovšetkým:

- výstavba verejných vodovodov, stokových sietí, rozšírenie a zvýšenie kapacity čistiarní odpadových vôd, podpora infraštruktúry v oblasti nakladania s komunálnymi odpadovými vodami, zabezpečenie prístupu k pitnej vode prostredníctvom naplňania cieľa politiky 2 Zelenšia nízkouhlíková Európa;
- rekonštrukcia, modernizácia a výstavba ciest II. a III. triedy a miestnych komunikácií za účelom zlepšenia sociálno-ekonomickej situácie v obciach prostredníctvom cieľa politiky 3 Prepojenejšia Európa;
- podpora sociálno-ekonomickej integrácie marginalizovaných rómskych komunít prostredníctvom cieľa politiky 4 Programu Slovensko, a to zabezpečením rovného prístupu k inkluzívnym a kvalitným službám v oblasti vzdelávania, odbornej prípravy a celoživotného vzdelávania, rovným prístupom ku zdravotnej starostlivosti, zlepšením prístupu k zamestnaniu a aktivačným opatreniam, podporou v sociálnej a komunitnej oblasti, podporou mimovládnych organizácií, aktiváciou mladých ľudí, podporou vzájomného učenia sa, desegregácie a súdržnosti a podobne.

Na základe intervencií z predchádzajúcich programových obdo-

bí je potrebné zabezpečiť komplexný prístup kombináciou investícií z Európskeho sociálneho fondu a Európskeho fondu regionálneho rozvoja so zameraním na zlepšovanie životných podmienok a s dôrazom na charakter potrieb a špecifických problémov lokalít, ktoré sú uvedené v Atlase rómskych komunít 2019. Nevyhnutým predpokladom implementácie tvrdých investícií je vysporiadanie pozemkov v osídleniach s marginalizovanými rómskymi komunitami. Preto Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity rozšíri pôsobenie poskytovania právnej, konzultačnej a koordinačnej podpory obciam pre všetky obce z Atlasu rómskych komunít 2019, ktoré prejavia záujem.

Komplexným prístupom riešenia situácie, na ktorý je v novom programovom období kladený mimoriadny dôraz, prispějeme k zlepšeniu životnej úrovne marginalizovaných rómskych komunít, vrátane sociálnej podpory, prístupu k pitnej vode, kanalizácii a inej potrebnej infraštruktúre k zlepšeniu foriem bývania a vysporiadaniu pozemkov. Všetky intervencie sú plánované v súlade s opatreniami Stratégie rovnosti, inklúzie a participácie Rómov do roku 2030 a jej akčných plánov.

Medzi poučenia z výsledkov minulého programového obdobia zahŕňame predovšetkým nekoordinované vyhlasovanie výziev bez logickej následnosti. Opatreniam a aktivitám často chýbal in-

kluzívny charakter vo vzťahu k majoritnej časti obyvateľstva, rómskymi komunitami a marginalizovanými rómskymi komunitami. Preto v novom období boli zavedené riešenia, ktoré eliminujú tieto riziká a to predovšetkým:

- 0 % spolufinancovanie pre mestá a obce z Atlasu rómskych komunít,
- investície budú zamerané na celú sídelnú komunitu (zahŕňajú aj majoritnú časť obyvateľstva),
- integrované výzvy, ak je to možné, v súlade s programami hospodárskeho a sociálneho rozvoja obcí,
- koordinačný mechanizmus pre fondy Európskej únie zamerané na rómske komunity a marginalizované rómske komunity.

Ďalšou dôležitou zmenou nového programového obdobia je posilnenie všetkých žiadateľov a potenciálnych žiadateľov priamo v regióne prostredníctvom Regionálnych centier, ktoré budú prvým kontaktným bodom na bezplatné získanie potrebných informácií súvisiacich s fondami Európskej únie. Zásadnou zmenou oproti centrálnym IPC, ktoré poznáme z minulosti, je komplexný servis a poradenstvo v oblasti eurofondov či dotácií prostredníctvom zastúpenia jednotlivých rezortov. Svojich zástupcov v štyroch centrách bude mať aj Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity.

Starostka Jozefína Tomášová: Nechcela som iba vyhrať, chcem byť starostkou rovnako pre všetkých

Zámutov vo vranovskom okrese má vyše 3 300 obyvateľov, viac ako polovica z nich sú Rómovia. Aj keď v obci nie je klasická osada, niektoré občianske záležitosti sa k Rómom nedostali. Po posledných komunálnych voľbách sa starostkou stala Jozefína Tomášová. Ani podľa mena, ani podľa vzhľadu by ste nepovedali, že je Rómka. „U nás v obci bol starostom človek, ktorý si nás osem rokov nevšímal. Robil všetko len pre nerómsku časť obce, u nás sa nedialo nič. Ak sa za ním vybrali Rómovia, nechcel s nimi vôbec komunikovať,“ opisuje dôvody, prečo sa rozhodla kandidovať.

Hrdá obec

Nezáujem predchádzajúceho starostu ju hneval, a preto si povedala, že v najbližších voľbách pôjde kandidovať. „Nešla som do toho s tým, že chcem silou-mocou vyhrať. Išla som do boja s tým, že mu odoberiem hlasy Rómov a dotýčny už nebude starostom. Vyhrá niekto iný. Vedela som, že ešte jeden človek kandiduje, a ten možno vyhrá. No napokon sa stalo, že som vyhrala ja,“ hovorí nová starostka.

Zámutov vo vranovskom okrese je podľa jej slov hrdou obcou. Doteraz vždy viedli obec majoritní starostovia a mali v rukách rozhodovanie o všetkom. No ani Rómovia neboli pozadu. „Naši Rómovia sú inteligentní a hrdí. My sme hrdí na to, že máme deti, ktoré chodia do škôl, ktoré študujú, sú vysokoškooláci. U nás nie je typická osada s chatrčami. U nás je to časť ulice v obci, kde sú postavené veľké domy,“ upozorňuje Jozefína Tomášová. V Zámutove podľa jej slov nenájdete nelegálne domy. Každý má stavebné povolenie, Rómovia si domy postavili z vlastných prostriedkov. Mladí si vzali hypotéky a stavali. V lokalite je vybudovaná kanalizácia, zavedený plyn a vodovod.

„Mladí vystavali nové ulice, a tam je potrebné postaviť nové cesty, potiahnuť kanalizáciu. Náš starosta tomu vôbec nevenoval pozornosť, nezaujímalo ho to. Chodili sme za ním, žiadali nech to urobí. Mladí majú autá, nové domy, ale deti chodia do školy peši, prichádzajú zablatené, lebo keď zaprší, všade je blato. Preto som sa vlastne rozhodla, že pôjdem kandidovať,“ vymenúva pani Jozefína osobné dôvody. Len čo odovzdala kandidátku, okamžite to spôsobilo haló vo vranovskom okrese. Nikto však nebral vážne, že by Rómka mohla vyhrať voľby.

„Keď prišli výsledky a ja som zvíťazila, všetci Rómovia mi blahoželali. Nie iba z Vranova a Zámutova ale každý, kto ma poznal, mi blahoželal. Čo bolo dobré, prišlo to aj od Nerómov, ktorí mi rovnako gratulovali. Hovorili, že chceli zmenu. Bolo im jedno, či som to vyhrala ja alebo niekto iný, oni chceli zmenu,“ spomína na povolebné dni. Obyvatelia podľa jej slov videli, že to už nešlo dobrou cestou. Našli sa aj takí, ktorí sa zmeny báli. Báli sa aj toho, že vyhrá Rómka, že sa začne na úrade kradnúť a že Nerómovia sa budú musieť prosiť Rómke.

„Ale ja som pred voľbami urobila vyjadrenie. Ja som Zámutovčianka a chcem byť starostkou rovnako pre ‚bielych aj pre čiernych‘, pre všetkých. Či je človek takého alebo onakého vyznania, bohatý či chudobný, všetkým rovnako chcem byť starostkou,“ spomína na predvolebnú kampaň.

Pozitívne odozvy

Veľa rómskych žien v politike nie je. Ani v samosprávach. Keď Jozefína Tomášová začala s kandidatúrou, zisťovala si najprv nálady ľudí. Ako budú reagovať napríklad na to, že je rómska žena. „Mala som pozitívne odozvy. Niečo v zmysle, že ženy sú výrečnejšie. My sme bojovníčky. My sme pribojné. Myslím si, že muži nie sú takí,

♦ „Mala som pozitívne odozvy. Niečo v zmysle, že ženy sú výrečnejšie. My sme bojovníčky,“ hovorí Jozefína Tomášová

ako Rómske ženy. A možno toto veľa zmenilo, že som sa prezentovala ako žena, Rómka. Od nikoho som necítila nepriateľstvo, práve naopak. Občania boli hrdí, že som sa na to dala, lebo som vraj taká, že sa dostanem všade,“ hovorí.

Rozhovor sme viedli tesne po voľbách, kedy ešte úrad neprevzala. Pred funkciou mala rešpekt. „Možno si ešte veľmi neuvedomujem, do čoho som vlastne išla. Čo som urobila, na čo som sa to dala,“ vyslovila obavy. V rozhovore sa vzápätí vracia ku dôvodom, prečo sa rozhodla kandidovať. Hoci sa podľa nej aj niečo urobilo pre Rómov, nebolo to to, čo očakávali.

„Nerada používam slovo diskriminácia. Nerada to slovo hovorím, ale neviem, prečo sa k nám pristupuje akoby sme boli niečo iné a že oni sú lepší, než my. Nie sú lepší. Rovnako pracujú ako my, rovnako chodia do školy ako my, rovnako platíme dane, ako ich platia oni. No prečo sú stále nejaké výnimky? Toto sa snažíme hovoriť aj Nerómom. Prečo, ak už budujete cesty, tak nie aj do osady? Prečo si urobil plyn, ale len po osadu? Prečo je vodovod len po osadu. Čo sme my horší? Nie sme horší. S vami tu spoločne žijeme, prečo to trháte na kusy? Netreba to takto trhať,“ spomína pani Tomášová na posledné roky.

Uvedomuje si, že bez poslancov to nepôjde. Nová starostka ale hovorí, že majú štyroch rómskych poslancov a ďalší sú ľudia na správnom mieste. S niekoľkými už mala aj debatu a povedala im, že „nebudeme medzi sebou bojovať ako v parlamente, opozícia s koalíciou,“ lebo Zámutovčania im dali hlas, aby pre nich niečo robili. Starostka chce takto zmeniť spôsob práce a jednanie v obci a nájsť zhodu u všetkých.

Veci sa diali opačne

Výstavba v obci je podľa starostky pomerne veľká. Mladí ľudia vedeli, že sú voľné pozemky a cez obecný úrad si zisťovali vlastníkov. Išli za vlastníkmi a pozemky si odkúpili, aby mohli stavať na legálnych parcelách.

„Takto kúpili celé jedno pole, a tam vznikla radová zástavba. Ibaže tam nie je cesta. Stavebné povolenie na výstavbu domov je vydané, dokumentáciu majú v poriadku. Čo ale nie je dokončené je stavebná infraštruktúra pre nové ulice. Naši mladí si všetko vybavovali sami. Chodili sme za starostom, žiadali, aby urobil zmenu v územnom pláne obce, aby sa výstavba urobila tak, aby bola najprv postavená cesta a elektrické vedenie. Potom by Rómovia mohli už stavať domy,“ upozorňuje starostka na veci, ktoré chce zmeniť.

Ako ďalej hodnotí, u nich v obci sa veci niekedy diali opačne. Ľudia si kúpia pozemky, postavia domy, a potom začnú žiadať, aby starosta začal robiť infraštruktúru. Ona by to chcela zmeniť. „Nedá sa to robiť tak, že sa stavia kade-tade. Jednoducho, vykúpia sa pozemky tak, ako treba, zavedú inžinierske siete, a potom sa postavia domy,“ vysvetľuje. Tomuto problému podľa jej slov čelia nielen Rómovia. Rovnako je to aj s Nerómami. Tie isté sťažnosti teraz dostáva aj od nich.

Len pre Rómov?

Už počas kampane padali otázky, či sa v obci budú robiť prospešné veci len pre Rómov, ak starostkou bude Rómka. „Ak sa postavia sociálne byty, budú aj pre nás, alebo len pre vašich ľudí?“ Jozefína Tomášová na to rázne odpovedá: „Toto ma trápi, lebo aj medzi nimi sú ľudia, ktorí sa cítia diskriminovaní z našej strany. Ja im odpovedám, že určite nie“. Spomína, ako obec v roku 1975 postavila prvú rómsku škôlku v rámci Československa. Ona bola vtedy malé dieťa a medzi prvými tú škôlku navštevovala. Materská škola dodnes existuje, prebehla v nej rekonštrukcia a je krásna a čistá.

„Mala som možnosť navštíviť aj iné škôlky, a nie je to tam ako u nás. Ani nespoznáte, že tam chodia iba rómske deti. Škôlka je zapojená do projektu inklúzie. Spýtala som sa riaditeľky, aká je to inklúzia, ak tam má iba rómske deti: Medzi kým vlastne realizu-

ješ inklúziu? Máme nerómsku a rómsku škôlku. Základnú školu navštevujú aj Nerómovia, no viac chodia aj do miest. Prečo sa toto vlastne deje? Prečo sa vždy všetko rieši spôsobom biely – čierny, slušný – neslušný,“ pýta sa. Podľa nej sa potrebujeme zbaviť predsudkov. Chce jednotu, aby v obci bola jedna veľká škôlka, nech tam chodia všetky deti.

Má ambície pracovať pre všetkých rovnako, ale zároveň ukázať pravdu, čo sa v obci doteraz robilo a pre koho. „Chcem pozvať svojich poslancov do osady. Pozrite sa, starosta vám postavil chodník, ale nám nie. Vám urobil násypy, nám nie. Vám urobil asfaltovú cestu, nám nie,“ poukazuje na krivdy predošlých vedení obce.

Máme na viac

Podľa Jozefíny Tomášovej majú v komunite veľa šikovných ľudí. Mnohí z nich potrebujú len postrčiť. Ona je prvá, ktorá povedala áno, idem do toho. Vraví, že možno tam bude len štyri roky. Spomína na minulosť, kedy jej farba pleti komplikovala život. S manželom sa hneď po páde komunizmu rozhodli podnikáť v stavebníctve. A nemali to ľahké. „Môj manžel je tmavší než ja. Ak sme si hľadali prácu, jeho nebrali. Posielal všade mňa. Išla som. Predstavila som sa, prezentovala som firmu, naše referencie, a dobre, vzali ma. Prišiel manžel so zamestnancami, a hneď to bolo, že čo toto je? To vy ste z tej firmy, čo tu tá žena prezentovala? Dvakrát toľko sme museli odpracovať. Prišli sme do jednej firmy a týždeň sme zadarmo pracovali len preto, aby sme dokázali, že tú prácu zvládame,“ spomína.

Vidí aj smutnú realitu, že nakoniec veľa štátnych zákaziek vyhrávajú veľké firmy, ktoré nie sú rómske. „No a koho potom zamestnávajú? Rómov pozbierajú. Takže kto tieto práce robí? My Rómovia. Musíme medzi našimi ľuďmi nájsť takých, ktorí za nás budú bojovať v každej obci,“ dodáva.

Text a foto: Roman Čonka

♦ „Nerómovia boli veľmi silno presvedčení, že ak sa na takéto miesta dostanú Rómovia, obecne úrady vykradnú, hlavne peniaze,“ hovorí Gabriela Gáborová

Ľudia začali za mnou chodiť, aby som išla kandidovať, pretože takto už nechceli žiť, hovorí starostka Vtáčkoviec Gabriela Gáborová

Obec Vtáčkovce (okres Košice) má vyše 1 200 obyvateľov, prevažnú časť z nich tvorí práve rómska komunita. Aj napriek tomu v predchádzajúcich rokoch obec viedli ľudia z majority. Už druhé volebné obdobie riadi obec žena, Rómka. „Veľa rokov sme mali nerómskeho starostu a rovnako ako v každej obci, kde je veľa Rómov, Neróm pre nich nič neurobí. U nás bolo veľa problémov, hlavne v oblasti nelegálnych stavieb a nevysporiadaných pozemkov. Starosta z toho profitoval veľa rokov, pretože Rómom sa v obci nevydávalo stavebné povolenie. On jednoducho povedal, nájdí si miesto a postav si dom,“ hovorí súčasná starostka Gabriela Gáborová.

Otázniky a dlhy

„Kandidovala som už druhýkrát a bola som opäť úspešná. Chcela by som sa poďakovať všetkým, ktorí mi dali svoje hlasy. To ma zaväzuje pokračovať v práci, ktorú sme začali v predošlom volebnom období,“ začína rozprávanie Gabriela Gáborová. Opisuje, že v obci bola pre Rómov zlá situácia dlhé roky. Podľa súčasnej starostky vo Vtáčkovciach nebola škôlka, žiadne služby, žiadny zberný dvor. Veľmi veľa vecí sa podľa nej zanedbalo.

„Keď som prevzala funkciu, splácali sme dlh za vybudovanie kanalizácie, obec peniaze prosto nemala. Nebolo tam vôbec nič pripravené, aby sme sa mohli zapojiť do ne-

jakých výziev. Čiže, počas tých predošlých štyroch rokov som to celé musela dať do poriadku, vyplatiť dlhy za kanalizáciu a korekciu, ktorú sme dostali. Plus sme museli všetko pripraviť tak, aby sme sa v ďalšom období boli schopní zapojiť do výziev a aby sme deťom postavili materskú školu, doriešili pozemky a aby sa ľudia dostali k dokumentácii svojich príbytkov. Aby mohli žiť tak, ako ostatní občania Slovenska,“ vymenúva veci, ktoré sú pred ňou.

Reakcia Nerómov v obci bola podľa nej taká, že ani predtým neboli nadšení, ani teraz nie sú. Volilo ju veľa Rómov, no podporovateľov našla aj u majority. Gáborovej voliči pochopili, že aj oni môžu žiť ako iní ľudia v spoločnosti. Chcú sa začleniť rovnako ako ostatní a hlavne chcú mať potvrdené vlastníctvo domov a pozemkov.

„Myslím si, že ak bol niekto nespokojný s tým, že sa roky v obci nič nerobilo a chce ľudom pomôcť, tak je to správny človek na správnom mieste. A je jedno, či je to muž alebo žena. Starosta sám neurobí veľa, pokiaľ nemá na svojej strane poslancov, ktorí chcú spolupracovať. A to už sme sa v minulých rokoch naučili, že ak nie je jednota a spoločný záujem, ktorý má na zreteli ľudí, potom sa nedosiahne nič,“ upozorňuje starostka Vtáčkoviec.

Poslanci musia vnímať, s čím treba ľudom pomôcť. Na opačnej strane si voliči musia podľa starostky premyslieť, koho vo-

lia. Inak si dokážu situáciu v nasledujúcich rokoch skomplikovať.

Plány

Gabriela Gáborová svoju starostovskú stoličku obhájila a pred ňou je druhé volebné obdobie. Po splatení dlhov po predchádzajúcom vedení má plány na rozvoj obce. „Počas nasledujúcich štyroch rokov postavíme materskú školu. Dokončíme tiež zberný dvor, kde sa bude vyvážať náš odpad. Zlepšíme bývanie Rómov tak, aby bolo legálne. Dobudujeme vodovod, kanalizáciu, proste všetko, čo Rómovia v rámci bývania potrebujú,“ vymenúva.

Vysporiadať chcú aj pozemky tak, aby bolo všetko legálne. Obec sa zapojila aj do národného projektu na vysporiadanie pozemkov. Aktuálne realizujú jednoduché pozemkové úpravy. Gabriela Gáborová dodáva, že nerozumie tomu, prečo sa tieto veci v obci neriešili skôr, keď bol nerómsky starosta.

„Ťahal to ani neviem kam. Zakaždým ho volili, ľudia mu stále dávali svoje hlasy, a stále mu verili a čakali. Po tých rokoch, kedy sa ničoho nedomočkali, začali chodiť za mnou, aby som išla kandidovať, pretože takto už nechceli žiť. Chceli, aby ich deti mali inú budúcnosť, nie ako my. Kúpili aj pozemky, no nemajú listy vlastníctva. Toto je príčina, prečo všetci Rómovia proste začali premýšľať o tom, že takto už nemôžu ďalej existovať,“ vysvetľuje zmenu myslenia ľudí.

Legálne parcely

Ak sa jej podarí naplniť plány, ďalšia výstavba v obci bude legálna. Už terajšie domy sú nadštandardné a starostka je hrdá, že veľa rómskych rodín si dokázalo vybudovať bez pôžičiek kvalitné bývanie. Miestni sú zamestnaní a mnohí pracujú aj v zahraničí.

„Majú rovnako pekné zariadenie vo vnútri domov. U nás je to tak, že trvajú aj na vzdelaní svojich detí. Chcú, aby z ich detí niečo bolo. Ja si myslím, že ak vysporiadame všetko, otvoríme možnosti pre naše deti, ako je možnosť chodiť do škôlky, do školy. Ak vytvoríme všetky podmienky, ktoré patria k životu, tak naša obec môže byť aj ukážkovou obcou,“ hovorí starostka.

Pozitívny vzor

Rómska starostka môže byť motiváciou aj pre iných Rómov a Rómky v obciach, kde doteraz nemajú svojich zástupcov v obecnom zastupiteľstve alebo na pozícii starostu. Gabriela Gáborová s tým súhlasí.

„Nerómovia boli veľmi silno presvedčení, že ak sa na takéto miesta dostanú Rómovia, obecne úrady vykradnú, hlavne peniaze. A tiež, že nebudú vedieť, čo majú robiť. A ja som rada, že tých Rómov je teraz veľa a dokazujú Nerómom, že aj oni sú schopní viesť obec, možno aj lepšie. Pretože Rómovia pracujú aj pre Nerómov a nerobia tie rozdiely,“ dodáva.

Text a foto: Roman Čonka

♦ Sestra Atanázia Holubová s deťmi na archívnej fotografii Romano nevo lil

S Bohom sa žije lepšie

Po dvoch rokoch pauzy sa veriaci opäť stretli v Gaboltove

Po nútenej pandemickej prestávke sa 7. augusta 2022 už po dvadsiaty ôsmykrát ľudia stretli na rómskej púti na bore Karmel v Gaboltove v okrese Bardejov. Už zrána prichádzali na gaboltovskú horu stovky rómskych pútnikov a ľudí, ktorí sa venujú pastoračtii Rómov z východného Slovenska. Schádzali sa tu celé rodiny, aby sa spoločne pomodlili, vyspovedali a zúčastnili svätej omše.

Ako našli Gaboltov

Saleziánsky kňaz Peter Bešenyei z Košíc povedal, že na organizovanie rómskej púte sa nechali inšpirovať podobnými púťami zo zahraničia. V tom čase, keď sa rozhodovali, kde tú púť umiestniť, pôsobil v Bardejove neďaleko Gaboltova. Rozhodol sa, že toto bude tým správnym miestom. A história mu dala za pravdu. Púť organizujú už tridsať rokov s dvojročnou prestávkou z dôvodu pandémie a návštevy Svätého Otca Františka na Slovensku. Aj preto sa posledná púť niesla v duchu spomienky na stretnutie so Svätým Otcem na Luníku IX v Košiciach v roku 2021. V programe si zaspomínali na nezažiteľné pocity, ktoré zažili počas vzácného stretnutia s pápežom Františkom.

Mnohí z prítomných prišli svoje spomienky aj verejne vyjadriť. Peter Bešenyei zároveň

predstavil knihu Amaro papežis – Náš pápež, ktorá dokumentuje stretnutie s pápežom Františkom na Luníku IX. Nezabudol vyjadriť spokojnosť s tým, že do Gaboltova Rómovia chodia dobrovoľne, za vlastné peniaze a verí, že tu nachádzajú duchovné povzbudenie. Týmto stretnutím si pútnici uctili aj obeť rómskeho holokaustu. Na otázku, čo by ako saleziánsky kňaz odkázal návštevníkom púte, odpovedal: „Určite by som bol rád, aby sa Rómovia vracali k myšlienkam, ktoré nám Svätý Otec počas svojej návštevy zanechal. Majú veľkú hodnotu a to nie sú veci jednorazové, ale môžu duchovne dobíjať náš život dlhodobo“.

Rodiny načerpajú duchovnú silu

Ešte pred začiatkom oficiálneho programu som sa opýtal niektorých Rómov, prečo sa zúčastňujú tejto púte. Peter Gábor z Vtáčkoviec navštevuje púť pravidelne aj so svojou rodinou a nachádza tu duchovnú silu a povzbudenie, z ktorého čerpá po celý rok. Pani z Cígelky vraví, že do Gaboltova chodila ešte ako dieťa a v tejto tradícii pokračuje aj so svojou rodinou. Po púti sa vždy cíti silnejšia a ako nový človek. Prišla aj so svojimi deťmi lebo chce, aby žili s Bohom tak ako ona. Z obce Snakov navštívilo gaboltovskú púť viac ako dvadsať ľudí. Jedna návštevníč-

ka povedala: „U nás v obci žije veľa veriacich Rómov. Pravidelne navštevujeme kostol. Od púte očakávam, že ma povzbudí, posilní a že aj ostatných účastníkov táto púť zmení. Verím, že ľudia budú opäť k sebe lepši“.

Medzi návštevníkmi nechýbali ani mladí Rómovia. Dalibor Gábor z Varhaňoviec prišiel do Gaboltova už tretíkrát. Cieľom jeho návštevy je lepšie spoznanie Boha lebo verí, že s Bohom sa lepšie žije. Podľa Dalibora Gábora má Boh rád všetkých ľudí a v jeho srdci je miesto aj pre mladých Rómov. Mladí získajú na týchto duchovných stretnutiach také hodnoty, ktoré môžu ďalej odovzdávať svojim rovesníkom. „Prišiel som sem, aby som sa stretol so svojimi bratmi. Som presvedčený, že Boh mi dá takú milosť, že každého človeka prijmem takého, aký je. A to je potrebné sa učiť celý život. Som presvedčený, že s Bohom sa lepšie žije,“ povedal Dalibor. Na Gaboltov sa tešil aj preto, že sa stretne s mnohými priateľmi a spoločne sa budú môcť duchovne obohatiť. Erika z Vechca v okrese Vranov nad Topľou navštívila púť s rodičmi. Páčilo sa jej, že tu bolo veľa mladých Rómov.

Viera pomáha žiť

Hanušovce nad Topľou sú známe veľkou rómskou kresťanskou komunitou, ktorú bu-

doval už nebohý diakon Michal Horváth. Speváci z Hanušoviec boli súčasťou zboru, ktorý účinkoval počas návštevy pápeža Františka na košickom Luníku IX, a taktiež na púti v Gaboltove. Veľa Rómov z Hanušoviec navštívilo aj 28. ročník rómskej púte. „Na túto púť chodím pravidelne, lebo aj môj otec ju navštevoval. Nevynechal žiadnu púť, žiadnu odpustovú slávnosť a viedol nás k tomu, aby sme aj my chodili a verili. Panna Mária gaboltovská je zázračná, ja jej verím, lebo mne zachránila život. Chodila som hrať automaty, ale tak dlho som sa k nej modlila, až mi pomohla,“ priznáva pani Margita.

Aj pani Magdaléna z Hanušoviec je stálou návštevníčkou púte. „Chodíme tu stále, priviedol nás k tomu náš diakon Michal. Som veľmi šťastná, že tu môžem opäť byť. Vždy keď sa dozvieme, že bude púť v Gaboltove sme šťastní a už týždne predtým sa tešíme, že sem prideme. Je tu so mnou celá moja rodina, bratia, sestry, sesternice, nevesta, deti, vnúčatá, a veľmi ďakujeme Panne Márii, že nám umožnila sa sem dostať,“ nadšene dodáva.

Nie na okraji, ale vo vnútri

Púť pravidelne navštevuje aj splnomocnenec vlády Slovenskej republiky pre róm-

Vláda oceňuje výsledky misijnej a pastoračnej práce v rómskych komunitách

Bratislava, 29. december 2022 – Vláda schválila finančnú podporu misijnej a pastoračnej práce v rómskych komunitách na rok 2023. Sumu na to určenú vo výške 330 tisíc eur poskytne Konferencii biskupov Slovenska na zabezpečenie 23 pastoračných pracovníkov.

„Prax ukázala, že neexistuje jedno univerzálne riešenie, ktoré by pomohlo zmeniť situáciu v rómskych komunitách. Jedným z osvedčených nástrojov ako zlepšiť životné podmienky obyvateľov v rómskych komunitách je aj systematická a dlhodobá misijná a pastoračná práca. Pastoračná práca pozitívne vplyva na deti a mládež prostredníctvom neformálneho vzdelávania a voľnočasových športových a umeleckých aktivít, čím ich motivuje k dosiahnutiu stredoškolského a vysokoškolského vzdelania. Má vplyv aj na

♦ Jarovnice po povodniach v roku 1998. Archívna fotografia Romano nevo lil

ske komunity Ján Hero. Podľa neho je toto stretnutie výnimočné aj v tom, že tu sa vedľa Rómovia zjednotiť. Zároveň to vníma ako nádherné naplnenie slov Svätého Otca pri návšteve Luníka IX, že tu sa môžu Rómovia cítiť nie na okraji, ale že sú vo vnútri Cirkvi, to znamená byť v srdci Ježiša Krista. Všetci ľudia, vrátane Rómov, potrebujú cítiť, že sú milovaní, lebo iba láska a pocit, že sme milovaní, môže zmeniť náš život. Jána Hera potešil aj veľký počet pútnikov, s ktorými sa mal možnosť stretnúť a porozprávať ešte počas cesty ku kostolu Panny Márie Karmelskej. „Videl som, že majú radosť a tešia sa tomu, že sem môžu prísť a spoločne sa môžeme pomodliť nielen za svojich blízkych, ale za všetkých Rómov, taktiež aj za obeť rómskeho holokaustu,“ poukázal splnomocnenec.

Pred svätou omšou sa prítomní spoločne pomodlili ruženec, do ktorého sa zapojili Rómovia z rôznych miest – Poštárky v Bardejove, Krížovej Vsi, Jarovnic či Luníka. Prosili o pokoj vo svete a za zdravie Svätého Otca, ale každý mohol prosiť aj za svoj úmysel. V závere sa pomodlili Modlitbu za rómsky národ, v ktorej je vyjadrená prosba k Pánu Bohu o ochranu a pomoc pre rómske deti, matky, otcov, mladých, starých i chorých. Programom aj svätou omšou sprevádzal zbor zložený z farností, v ktorých sa venujú Rómom. Zbor mal možnosť spievať aj Svätému Otcovi na Luníku IX. Moderátorom nedeľného popoludnia bol Martin Juríček, ktorý v závere povedal: „Tak ako Zefyrín a Emília mali priateľov aj medzi majoritou a prežili čas svojho života medzi nimi, aj my sme tu tvorili pekné spoločenstvo – Rómovia a Slováci spolu“.

Pútnictvo a kočovníctvo

Po skončení programu nasledovala svätá omša, ktorú celebroid Mons. Bernard Bober, košický arcibiskup metropolit a slávnostným kazateľom bol Rastislav Polák, generálny vikár Rožňavskej diecézy. Bernard Bober vyjadril radosť, že po pandémie sa mohla púť opäť konať. Dvadsať rokov je podľa arcibiskupa dlhá doba na udržanie myšlienky tejto púte. On vidí paralelu medzi pútnictvom, ktoré je blízke Slovákom a kočovníctvom, ktoré bolo kedysi typické pre Rómov. Na Slovensku je veľa krásnych pútnických miest, kde sa môžu ľudia z oboch komunít stretnúť. Mons. Bober ešte povedal: „Život sa skladá z dvoch etáp a ak sa chceme dostať do tej druhej, večnej etapy, musíme v tej prvej žiť dôstojne s Bohom. K tomu má poslúžiť aj táto rómska púť. Je potrebné vzbudzovať v ľuďoch dôstojnosť, úctu k Pánu Bohu, k zbožnosti, k modlitbe a dôvere k Bohu. Na pútnické

miesta ľudia chodia nielen oslavovať Boha a tešiť sa s ostatnými z jeho prítomnosti, ale je to možnosť priznať si svoje slabosti a hriechy a nájsť silu žiť lepším a dôstojnejším životom“.

Viera, nádej a duch

Počas púte sme mohli vidieť rómskych kňazov, arcibiskupa, rómske rehoľné sestričky, cirkevné rómske zbory a spoločenstvá z iných obcí. „Som veľmi spokojná a rada, že takéto pútnické miesta ľudia navštevujú a že sa môžu zúčastniť svätej omše, čo pre mňa predstavuje veľký poklad,“ hovorí rehoľná sestra Salome z obce Lesíček. Prišla si vyprosiť požehnanie na nový školský rok pre deti zo školy, v ktorej pracuje, aby mali chuť sa vzdelávať.

Andrej Michalík z bardejovskej Poštárky vyjadril radosť, že sa po dvojročnej prestávke opäť mohol zúčastniť tejto púte. Povedal, že takýchto miest, kde sa Rómovia stretávajú by malo byť viac, a mali by sa organizovať častejšie. „Verím, že Ježiš a jeho zástupca na Zemi pápež František má lásku aj pre Rómov, ktorí v živote často nezažívajú veľa dobrého. Láska, ktorú im môže dať Boh je pre nich veľakrát jedinou útechou v ich ťažkom živote,“ doplnil. Aj on si spomenul na Františka na Luníku IX, ktorý svojou návštevou medzi Rómami ukázal cestu, akou by sa mali uberať vzájomné vzťahy medzi Rómami a majoritou. „Pápež návštevou Luníka IX priniesol Rómom veľké posolstvo. Mnohým Nerómom sa to nepáčilo, odsudzovali jeho cestu medzi Rómami, ale on vykonáva iba to, čo Ježiš. Svätý Otec nám priniesol dobro a spojenie s Bohom a medzi ľuďmi navzájom,“ dodal Andrej Michalík.

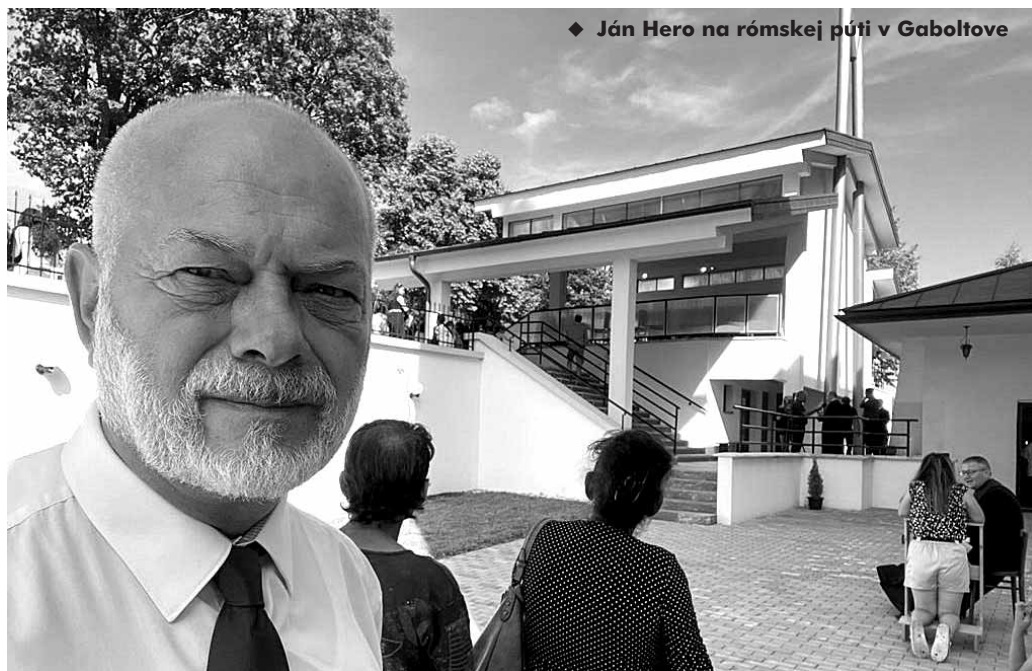
Sestra Atanázia z Bardejova sa zúčastnila všetkých 28 pútí v Gaboltove. Zaspomínala si na začiatky, ktoré boli ťažké. Nie veľmi si verili, že to bude mať takú dlhú tradíciu. „Prišla som sem so zmiešanými pocitmi, že sa znovu môžeme po tej pandémii stretnúť. Pri obraze Panny Márie som si premietala všetky tie roky od začiatku až dodnes, lebo som tu bola pri prvej, druhej, tretej... až po túto dvadsiatu ôsmu púť,“ zaspomínala. Nezabudla sa poďakovať Pánu Bohu, Panne Márii a všetkým Rómom, ktorí prišli a spoločne sa modlili za lásku a porozumenie, čo ju presvedčilo o tom, že táto púť má zmysel.

Program púte sa naplnil o šiestej hodine večer. Pri odchode ľudí z jediného rómskeho pútnického miesta na Slovensku som v ich tvárach videl radosť a duchovnú silu, ktorá im môže na nejaký čas poskytnúť odhodlanie žiť lepšie a dôstojnejšie. Mnohí sa už teraz tešia na 29. ročník rómskej púte v Gaboltove.

Text: Roman Gorol

◆ Po dvoch rokoch opäť na púti

◆ Ján Hero na rómskej púti v Gaboltove

◆ Atanázia Holubová a Ján Hero na púti v Gaboltove

dospelých, ktorých podnecuje k aktívnemu hľadaniu si práce a zodpovednému prístupu k životu a účasti na živote miestnej komunity. Som preto rád, že vláda oceňuje pozitívne výsledky pastoračnej a misijnej práce v rómskych komunitách a aj v budúcom roku uvoľnila finančné prostriedky na podporu tohto diela,“ povedal splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity Ján Hero.

Prostredníctvom finančnej podpory poskytnutej Konferencii biskupov Slovenska na základe uznesení vlády Slovenskej republiky č. 105 z 5. marca 2020 a č. 63 z 26. januára 2022 sa podarilo v rokoch 2020 až 2022 zabezpečiť fungovanie viacerých pastoračných diel: Luník IX, Bardejov – Poštárka, Jarovnice, Gréckokatolícka rómska misia v Prešovskom kraji, Hanušovce nad Topľou, Krížová Ves, Lomnička, Letanovce, Orechov Dvor, Šarišské Jastrabie a Kolégium Márie Romero pre rómske dievčatá, ktoré spravujú sestry Sa-

leziánky. Tieto pastoračné diela spolu pokrývajú približne 40 000 obyvateľov rómskej národnosti. Pomocou dotácií sa podarilo vytvoriť 23 pracovných úväzkov a celkovo sa v týchto misiách dnes zamestnáva 27 ľudí, z nich je 14 rómskej národnosti. Okrem misijnej práce sa pracovníci venujú vzdelávaniu osôb z týchto vylúčených a chudobných komunít, vytvárajú voľnočasové aktivity pre deti a mládež, zlepšujú ich hygienické a sociálne návyky, pomáhajú so získavaním a udržiavaním pracovných miest a celkovou inklúziou miestnych Rómov.

Úrad splnomocnenca má od novembra 2022 zmenený štatút

Bratislava, 1. november 2022 – Vláda Slovenskej republiky odhlasovala zmenu a doplnenia Štatútu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Návrh na zmenu štatútu vyplýva z novely kompetenčného zákona a je jedným z krokov k úspešnému čerpaniu

finančných zdrojov Európskej únie. Návrh zmeny štatútu je takisto predpokladom pre úspešné schválenie Programu Slovensko 2021 – 2027. Súčasťou štatútu je skutočnosť, že na Úrade vlády SR sa zriaďuje Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity, ktorý je organizačnou zložkou úradu vlády. Zároveň splnomocnenec pri plnení úloh sprostredkovateľského orgánu v oblasti podpory inklúzie marginalizovaných rómskych komunít v programovom období 2021 – 2027 má postavenie štatutárneho orgánu vlády, vrátane finančného riadenia a finančnej kontroly. Takéto postavenie má splnomocnenec prvýkrát v histórii úradu.

Úrad vlády bude sprostredkovateľským orgánom pre eurofondy na rozvoj rómskych komunít

Bratislava, 4. október 2022 – Národná rada SR na svojom rokovaní schválila vládny návrh záko-

◆ Ilustračná fotografia. Foto: archív RNL

na, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy (tzv. kompetenčný zákon).

Cieľom schválenej novelizácie je inštitucionálna úprava centralizácie a koncentrácie agendy koordinácie uskutočňovania inklúzie marginalizovaných rómskych komunít vrátane použitia finančných prostriedkov z fondov Európskej únie určených na inklúziu marginalizovaných rómskych komunít v organizačnej štruktúre

Úradu vlády Slovenskej republiky, a to prostredníctvom samostatnej organizačnej zložky, ktorou bude Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity.

Na Úrade splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity tak bude sprostredkovateľský orgán SORO, a teda aj vyhlasovanie výziev bude pod jeho strechou. Malo by to pomôcť tomu, aby sa eurofondy na zlepšenie podmienok v rómskych komunitách čerpali oveľa efektívnejšie a že to pocítia nielen Rómovia, ale všetci obyvatelia Slovenska.

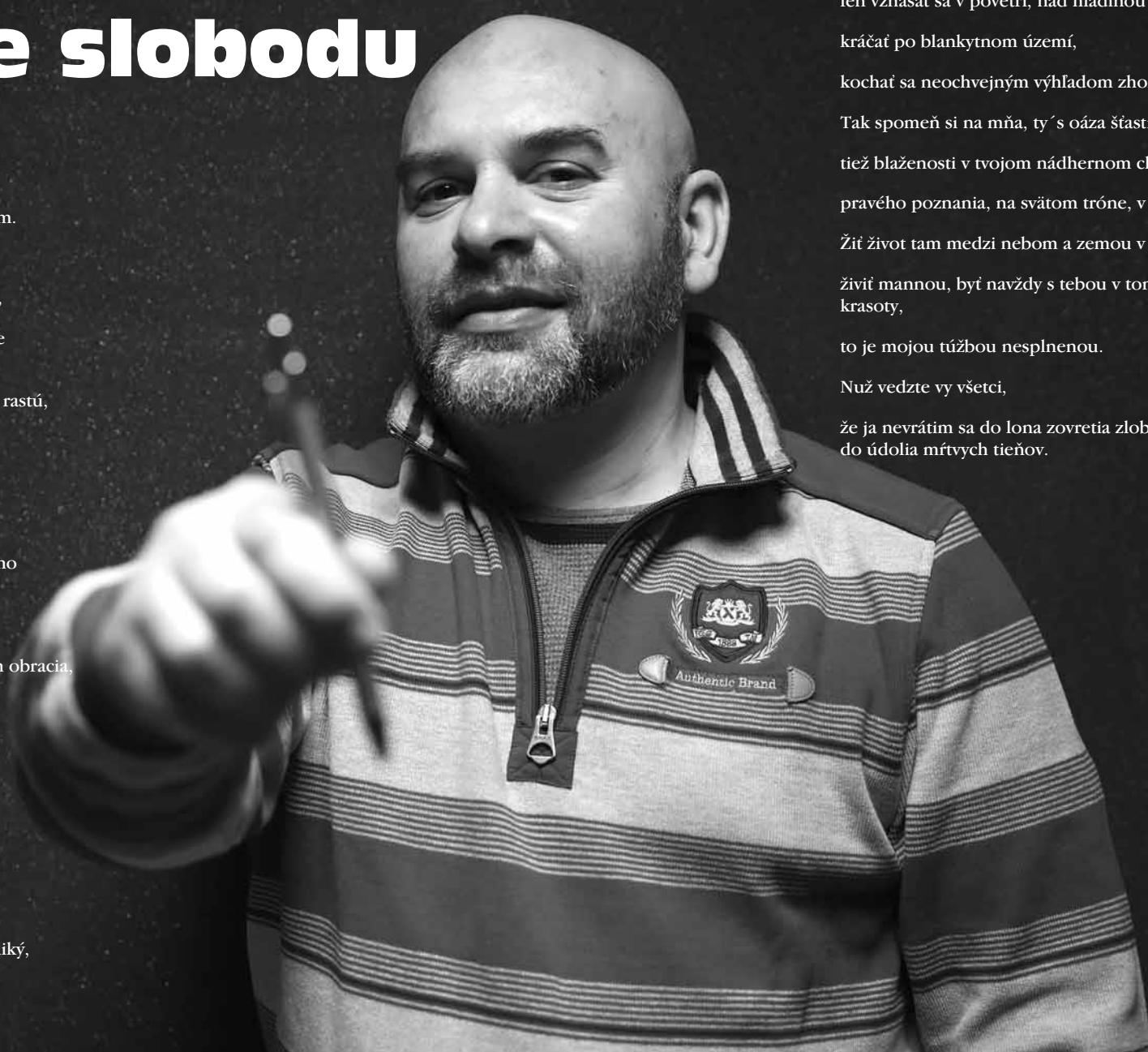
Martin Fočar

Óda pre slobodu

Žiť život tam na vrchole skalnatých hôr,
to snom je každého,
kto stať sa chce neposedným dobrodruhom.

Tam pokoj i rušno zároveň vládnu naveky,
no z veľkej dialavy vidieť len prameň nikde
nekončiacej rieky.
V tej čírej spätosti ligotavé, zlatisté kvietky rastú,
kvitnú snád' po celý rok,
ajhľa, stáby rajskej záhrada bola tu
a ja v nej číham na každúčký úskok.

Keď z jej výšiny lúče, pálava slnka ma celého
zachvátia,
zrazu spev vtákov čuť je obďaleč.
Ja vnímam ako svet zajedno sa mi chrptom obracia,
šepká si už sa nevracaj, choď preč.
Vôkol vánok veje,
vlasy mi odhrňa,
ten kto neverí v slobodu,
nevie kam speje,
lež pýchou, falošnou láskou sa zahŕňa.
Ja verím v teba skalopevne dar Boží preveliký,
niet pochýb, že ľudstvo už nie.
Veď znáš jeho pohnútky aj zlovyky,

len vznášať sa v povetří, nad hladinou priesačného mora,
kráčať po blankytnom území,
kochať sa neochvejným výhľadom zhora.
Tak spomeň si na mňa, ty´s oáza šťastia,
tiež blaženosti v tvojom nádhernom chráme pravdy,
pravého poznania, na svätom tróne, v srdci prozreteľnosti.
Žiť život tam medzi nebom a zemou v krajine živej vody,
živiť mannou, byť navždy s tebou v tom zázraku anjelskej
krasoty,
to je mojou túžbou nesplnenou.
Nuž vedzte vy všetci,
že ja nevrátim sa do lona zovretia zloby a temnoty,
do údolia mŕtvych tieňov.

Bez návratu

Na koľajach mlčali zavreté vlaky,
odvážali označených do táborov
hrdlomezov.
Trpeli vo vagónoch, sklesli im zraky,
nevedomky tlačili sa hromady
v zmätených desoch.

Do stiesnených brlohov vyhnali
zhanobených,
neľútostný tyran ubíja v lopote
odvrhnutých.
Priživujúce sa choroby kupovali
hroby pre nich,
žalujú sa masy nebesiam
v námietkach pohnutých.

V továrni smrti chladnokrvne
posluhovači strieľajú,
príhovory za znášateľnosť vymazané
sú z rytiny.
Útoky hyen na vyhladení
sa podieľajú,
rozbili sa napospas osudu
vierolomné vidiny.

Hladomor bezbreho blato
nadostač kŕmi,
odtrhol korene zrastené v matkinom
lone.
Vrah otrávil zem, rodí smutné vrby,
namočená jedom narieka neúprosne
v stone.

Lump cennosti na kopu znásobuje,
okradol strhaných o schované úspory.

V bunkri sa zločinec úlovkom
potešuje,
dôkazy v podzemí dostratena zatvorí.

Z komínov dym mŕtvol po oblohe
vzlyká,
šíriaci sa pach spálených
okoloidúcich neobchádza.
Hluchota zverstvára ukryla do tichého
kriku,
nezbúra sa svojvoľne ostnatá hrádza.
Hrobári vyhodili zmražené telá
do neposvätenej jamy,
na kahancoch s výstrahou živý odkaz
svieti.
V záznamoch úbytky vtisli sa do tváří,
kto pomstí nahotu zabitých detí?

Z komôr vyhasli nemé vzdychy
mučeníkov,
na tabuliach odhalili mená bez
návratu.
Ramená niesli ťarchy zo zápisníkov.
Kto nahradí príbuzným zronenú
stratu?

Na šibenici páchatel' nebojácne
sa srdí,
popravou nepriateľa poroba sotva
sa stráca.
Odkaz pre žijúcich zaboril sa kruto
v srdci,
k rodinám sa mora neprestajne
vracia...

Národ, odkiaľ si?

Zišiel národ z planín, púští,
nebies, z erbu kolies na ohnivom koči,
ušiel pazúrom monzúnovým,
aby viac už neotročil.

Z vlasti domorodej prešiel moria,
hory, lesy, lúky, každúčku leš,
hnal sa obydlím,
nemal ho kto viesť.

Za čias veľkých kráľov
privlastnil si zem i právo
bez vojen, násilných zásahov,
v mieri usadil sa v domovine otrokárov.

V cudzine, na okraji miest,
zabýval sa príslušník tmavej rasy,
na pokraji síl, strastiplných ciest,
ako vtáky sťahovavé prekonal ťažko zdolateľné
trasy.

Deti živlov podobné sú vo zvykoch,
božiemu ľudu útočiste znajú, v šírych končinách
sveta všade,
neveria pohanskému bludu, ich koreň rozrastá sa
od krajín nekvitnúcej paprade.

Obdarení výnimočným talentom, darom hudby,
tanca, spevu,

pripútaní k rodokmeňu,
vydávajú zo seba prostoduchosť, celú svoju
bytosť,
žízniacim prachom stvorenú.

Zraniteľní, utlácaní, nevítaní, ponížení,
nosia kríž ťarchavý na úpätí mohutných skál,
hostiteľ je pobúrený, vyhnáť ako stádo dobytky
chcel by prisťahovalcov roztrúsených, do jaskýň
k ľadovým jazerám.

V očiach im plameň slzavý horí,
viator túlavý im z tela jazvy krvavé troví,
striedavé majú citové i pudové pohnutia,
raz sochu kamennú zasmiať sa, inokedy plakať
donútia.

Aspoň kúsok uchmatnúť si z neuhasiteľnej
živelnosti,
čo prejavuje sa vyjadrením,
pri mimovoľnej ľudomila zmyselnosti.
Kto ho dostihne na kopcoch, brehoch
či ďalekých mŕľach?

Šta sirény z ostrova úchvatných divov,
volá menšina drvivá neutíčajúcim stonom,
tomu je príčinou nevlastný domov, neuznaný
majestáť,
tiež klamlivé zdanie mať samostatný štát.

Modlitba za Rómov

Dobrotivý Bože, vidíš rómske utrápené duše, ukrivdených, plaúcicich, nahých. Vidíš tie ubolené srdcia nechcených, sklamaných, samých.

Láskavý Bože, počuješ ten nárek smutný, čo nevládze už volať k Tebe. Počuješ hlas vrúcny, čo ozýva sa zo všetkých kútov Zeme. Pane môj, Ty´s im dal život blúdiacich po nevlastných domovinách, Ty´s neporúčal osud trpiacich, v neznámych končinách. Statočne sťa rytieri v brnení, tiež sa stavajú na odpor, lež nie sú všetci zjednotení, snád príčinou je vlastizradný vzdor. A tak prosím Bože všemohúci za národ rómsky, nech už nie sú živé trosky, veď pominul sa čas otrocký. Nech nevzdávajú sa ako koristí, čo šelmám ľahko do tlamy sa rúti, nech svorne učia sa byť v pevnom hnutí a nie v stálom pnutí. Prosím Pane Bože za národ rómsky, nech obchádza ho začarovaný kruh. Chce len voľne žiť i bývať, nech sa k nemu pridruží Svätý Duch. Prosím za rómsky národ, nech má všade slobodný nárok, nech nerozhodujú o ňom cudzí, nech sa poctivo usilujú, keď sú v núdzi. Prosím, nech sa k nim iní nesprávajú odmietavo, veď aj oni majú na ľudský život právo. Za staré hriechy, čo sužujú bez ľútosti od počiatku, nech memoria nevinných ako slnce pálivé, čo vysušuje každú dažďovú kvapku. Prosím za rómsky národ, nech nemstí sa on, ani jeho sused nožom ostrým. Nech nestane sa poverčivým koňom trójskym, nech nechváli sa na námestiach klamstvami. Nech ochotne poškodenia priznaním napraví, nech nie je trpkým trňom v oku. Nech odkryje ľudomilú, stratenú hmotu, nech nekráča po prijatí v nedohľadne. Nech na chodníkoch hrboľatých viac chlieb nekradne, nech krivdy sú v soľných peciach očistené. Nech prekliatia sú v pravdivých procesoch žaloby zbavené. Prosím, Otče náš v nebesiach, nech neprenasleduje už nečakaný strach, daj lásku, pokoj, hojnosť rodinám. Nech príde k Tebe moja modlitba, veď aj s Rómami máš svoj plán. Nech víťazne pristúpia k Tebe, k hviezdnyh výšinám.

„Už od detstva som mal blízky vzťah k písaniu. Ten som rozvíjal od základnej školy, kde ma viedla moja triedna učiteľka slovenského jazyka. Ďalej to pokračovalo aj na strednej škole, kde som mal taktiež triednu učiteľku slovenčinárku. U oboch som bol obľúbeným žiakom, nielen kvôli dobrým študijným výsledkom, ale aj peknej výslovnosti a vzornej recitácii. Od roku 2009 som súčasťou Rómskeho literárneho klubu (ROLIK), kde prispievam zväčša svojimi poetickými dielami. Tretí rok som aj redaktorom rómskeho národnostného vysielania v rámci okruhu rádia Patria, ktoré je vysielané prostredníctvom Slovenského rozhlasu.“

Prenesenie

Zadíval som sa do nebies mysliac na Stvoriteľa, na ten trón nikde nekončiaci, čo zovšadiaľ ohlasuje blahosklonnosť. Svojou potupou i ranami rozdrvil všetok neduh na popol, zrazu neúnosné jarmo ťažšie než balvan stratilo sa v nedohľadne. Z mojich útrob nasiaknutých hriechmi odišla bezmocnosť, zahľadel som sa zo zaslúbenej zeme a neprestal sa kochať. Z tej hory premenenia sršala bezodná riava, oživujúce žriedlo vylialo svoju milosť na mňa. Ja som nerozlučne túžil ostať tam a postaviť stan, zadíval som sa do nebies a dúha ma obďaleč objala. Predtým v umučených myšlienkach ovládaných pochybnosťami, teraz neochvejná viera v srdci ukotvila sa mi. Tú reťaz sťa celistvé puto nikto neprelomí, to vzplanutie plameňa sťa uzdravujúci liek nikdy nevyhasne.

Zahľadel som sa z chrámu božieho na jeho zázračné diela,

a tu znenazdajky koruna Syna človeka kvitla pre kajúcnikov.

Slzavý oceán radostí vytryskol a nedal sa zastaviť,

pokropení krvou baránkovou aj nemluvňatá neprestajne volali. Tie chorály znejúce dokorán velebili Vykupiteľa, predtým z prachu zeme vyrobený, krehkým páperím obnažený. Teraz v neporušiteľnom tele pečatou večnosti obdarený, zadíval som sa do nebies, anjelmi obklopený žasnem. Tie neutíchajúce bóle sveta kôrou obalené naveky umlčané boli, pyšné svedomie ľudí akoby v zrkadle odhalilo sa a skoncovalo s bezbožnosťou. Železné masky ťarchou mamony ukonané roztavili sa, ovlažený priezračnou rosou zrodil sa raj bez úkladov. Zadíval som sa na kríž a zrazu zaznel lubozvučný hlas, oznámil mi, neboj sa, zachránim ťa, ja prídem zas.

Spravodlivý svet

Kráľovstvo, kde panovníkom je sluha, majetok – jeho vlastníkom je chudoba. Vojna, v ktorej vojakom je mier, nehrozí vzbura, zdravie – podľahne mu každá choroba. Priateľstvo zbliži sa s úhlavným sokom, láska zvíťazí nad rozzúrenou nenávisťou. Otrokář podriadi sa bezmocným otrokom, žičlivosť nespojí sa so zbabelou závislosťou. Tajomstvo odhalí utajované skutočnosti, veľríša vzdá sa kmeňov, čo si podmanila. Smútok rozveselí sa, užije si radosti, obeť razom na spásu sa premenila. Podvodník stane sa čestným človekom, lev s laňou po stepiach sa prejdú. Spodina stretne sa bežne s výkvetom, pobehlíce do lôžok celibát privedú.

Zbojník vráti okradnutému, čo mu vzal. Bolest' zviaže sa rozkošnými ranami slasti, mŕtvy si so sebou do rakvy večný život bral. Cudzinec konečne dôjde do rodnej vlasti, lož nezvedie pravdu klamstvami. Pýcha prehrá súboj s pokorou, slepota pozrie sa do tmy vidiacimi očami. Hľúposť ustúpi pred múdrosťou s poníženou podobou, prepych vypýta si almužnu od žobroty. Biedny rozdá peniaze bohatému, lenivý zoderie si ruky od usilovnej roboty. Vymáhač splatí dlh zadlženému, vrah potrestaného sudcu omilosť. Väzeň spútaných žalárnikov oslobodí, vlk v košiari vyhladnuté ovce pohostí. Čert s diabolicou anjela splodí, kňaz osvojí si nevercovu kázeň.

Nahý zaodeje oblečeného do vlastnej kože, pohanov neobíde Božia bázeň. Z dažďa na púšti vyrastú plantáže, nálezca prezradí, kde nechal poklad. Smiech s plačom pošlú na zábavu nudu, teplo zahreje zmrznuté vzťahy. Roztopí sa roztomilo chlad, na svadbe si zatancujú pohrebné sprievody do posledného súdu. Mladosť nedospeje do bezvládnej staroby, starosti nedorastú do bezradných problémov. Moslim, kresťan i žid pokrstia sa zo spoločnej nádoby, hlad so smädom prestanú živiť Golemov. Hriešnosť zmizne, vyženie ju cnosť, úpadok ukončí svoju dlhotrvajúcu púť. Dobru už nebude rozkazovať zlosť, Stvoriteľ vyhladí zvrátenosť, dá nám na príkoria zabudnúť.

Svätá pravda

Horlivo Ťa očakávam pravda veličenská, aj keď Ťa stvorenstvo nechce poslúchať, aj tak len Tebe slúži, aj keď robí samé zverstvá. Hrdo sa k Tebe hlásim pravda ušľachtilá, aj keď si nikto nezaslúži Tvoje drahocenné milosrdenstvo, aj tak si ku každému milostivá. Hlboko sa k Tebe skláňam pravda nepoškvrnená, aj keď si nespočetnekrát utajená, aj tak budeš raz pred celým svetom odhalená. Pokorne Ťa prijímam pravda vznešená, aj keď lož za chrbtom sa do katakomb ukrýva, aj tak je zbytočná jej pretváрка, či hmlistá premena. S potleskom Ťa uvítam pravda vytúžená, aj keď Ťa diabol v Edene s pokleskom zneužil, aj tak je jeho snaha do pekiel zhodená. S dôverou sa na Teba obraciam pravda trvalá, aj keď Ťa veľmoc do mučidiel zaživa zviazala, aj tak si sa atribútov nikdy nevzdala. S úctou Ťa prijímam pravda oslávená, aj keď Ťa bôľny bič bije po šiji, aj tak je len Tvoja obeť na veky strávená. Kajám sa k Tebe neomylná pravda,

zámerne mnohými klamstvami rafinovaná, aj keď Ťa karhajú pokrytci, aj tak si pôstom s bázňou pochvaľovaná. Aj keď si s nasadením života zatracovaná, aj tak si so sebaistým presvedčením vyslancami všade rozširovaná. Aj keď si pohanmi s opovrhnutím ponížovaná, aj tak si stále ospevovaná, obrovskou slávou ovenčovaná. Modlím sa k Tebe bezúhonná, večne svätá pravda z nebies nám zoslaná, do ľudských srdc, obydlí poslaná. Aj keď Ťa vlastná krv zranila, aj tak si ju Ty nezradila, aj keď Ťa kríž prebodol, aj tak Ťa nepremohol, lež k víťazstvu Ti dopomohol. Aj keď Ti Zem ujmu spôsobilá, aj tak si ju Ty spasila, láskou si jej hriešnosť nahradila a opäť si jej blahobyť navrátila.

Živá hudba hrávala kedysi z kaviarní a vinárni

◆ Eva Beňáková pôsobila v 90. rokoch v kapele Flashdance

Eva Beňáková pochádza z tradičnej košickej rómskej rodiny, kde deti viedli od malička k usilovnosti a pracovitosti. Rodičia kládli dôraz na vzdelanie a veľmi dbali na to, aby im nič nechýbalo po materiálnej alebo citovej stránke. Eva hovorí, že mala úžasné detstvo a je im za to veľmi vďačná.

Čomu sa venovali vaši starí rodičia a rodičia?

Môj otec bol hudobníkom. Už od útleho detstva sa venoval hre na klavír. Neskôr trávil väčšinu času so svojou kapelou v zahraničí, kde reprezentoval Slovensko. Mama bola tou tradičnou rómskou ženou, ktorá sa starala o deti a chod domácnosti. Dedo po otcovej strane bol taktiež hudobníkom. Hral na husliach a cimbale. Dedo z matkovej strany bol murárom, no vo voľnom čase hrával na husliach. Babky boli ženy v domácnosti.

Aký bol život v Košiciach počas socializmu?

Bola som veľmi mladá, ale pamätám sa hlavne na to, že všetko bolo veľmi lacné. Každý mal kde bývať, bezdomovcov nebolo na uliciach vídať. Kultúrny život bol veľmi pestrý. V každom hoteli, väčšej kaviarni či vinárni hrávala živá hudba. Viem to preto, lebo sme bývali v centre mesta a keď sme vyšli s mamou na prechádzku, všade bolo počuť živú hudbu.

Spoločnosť bola súdržnejšia, ľudia si menej závideli a medziludské vzťahy boli kvalitnejšie. Socializmus si spájam s plnou zamestnanosťou a so sociálnymi istotami. Za negatívne stránky tohto režimu považujem obmedzené možnosti cestovať, cenzúru, obmedzovanie slobôd či problémy so zásobovaním.

Pamätáte si na pád režimu?

Pamätám si na to ako keby to bolo dnes. Hneď na druhý deň, keď sme prišli do gymnázia, sme o tom s profesormi diskutovali. Zúčastňovali sme sa rôznych prednášok. Ja som to ako mladá študentka a pubertiačka až tak neriešila. Bola som rada, že sme sa neučili. Viem, že otec sa tešil, pretože vedel, že pri vycestovaní do zahraničia si už nebudú musieť vybavovať v Bratislave na konzuláte pracovné víza.

V začiatkoch demokracie sa otvorili hranice do sveta, vznikali mnohé občianske združenia, ale prišiel aj mečiarizmus. Cítili ste zmenu?

Najväčšiu zmenu som cítila v tom ohľade, že sme mohli voľne cestovať. Vznik občianskych združení som vtedy neregistrovala. Mečiarizmus si spájam so zavlečením prezidentovho syna do cudziny a s veľkolepými mítingami politických strán.

O čom boli deväťdesiate roky v rómskom prostredí?

Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1991 si Rómovia po prvýkrát u nás mohli zvoliť rómsku národnosť. V apríli 1991 schválila vláda Jána Čarnogurského Zásady prístupu k Rómom a vlastne ich zrovnoprávnila s ostatnými národnostnými menšinami. Začali sa zakladať rómske záujmové združenia či dokonca politické strany. Súviselo to s prvými slobodnými parlamentnými voľbami. Kto si však dnes ešte spomenie na Stranu integrácie Rómov, Stranu demokratickej únie Rómov, Demokratický zväz Rómov alebo Rómsku občiansku iniciatívu a mená ako Dezider Oláh, Koloman Gunár, Oskár Gatyáš a ďalší? Títo páni boli rómski lídri. Koloman Gunár bol zakladateľom politickej strany s názvom Strana integrácie Rómov, Dezider Oláh zakladateľom Strany sociálnej demokracie Rómov na Slovensku a Oskár Gatyáš zakladateľom Združenia Rómov na Slovensku. Nestretla som sa s nimi osobne. Viem o nich od rodičov, hovorili o nich s veľkou úctou a rešpektom, preto som si tieto mená zapamätala.

Váš manžel je muzikant a každý rok organizujete festivaly. Tento rok to bol festival Rómske tóny. Ako dlho trvá, kým organizácia pripraví taký festival?

Príprava festivalu je náročný proces. Trvá pol roka, niekedy aj viac, pretože jednáme s mnohými skupinami a snažíme sa ich získať. Zaberie veľa osobného času. S prípravou festivalu je spojený aj stres a nečakané komplikácie, ktoré sme doposiaľ zvládli a vyriešili.

Tohtoročný festival Rómske tóny (2022) sa uskutočnil v iných priestoroch ako doteraz – v Kulturparku v Košiciach. Odlišoval sa od predchádzajúcich ročníkov aj tým, že sa realizoval nie na regionálnej, ale na celo-

◆ V občianskom združení sa dnes venujú organizovaniu festivalov

slovenskej úrovni. Kapely produkovali rôzne hudobné štýly od funk štýlu a foxu až po cimbalovú hudbu. Vystúpili kapely Epaš, City Boys Kamil, Roland Band Smižany, Chorus, Dežko Band, Ďusi Band, Artep.

Kto vás podporil?

Podujatie sme mohli realizovať vďaka finančnej podpore Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

Aké máte plány v budúcnosti s občianskym združením Davies?

Nadalej by sme chceli prostredníctvom festivalov šíriť a propagovať krásu a rozmanitosť rómskej kultúry. V neposlednom rade chceme ešte viac zintenzívniť spoluprácu s deťmi z marginalizovaných rómskych komún.

Text: Dominika Badžová,
foto: archív

◆ Timea Žigová sa v divadle cíti ako doma

Po každej búrke vychádza slnko. Nie raz sa mi to v živote potvrdilo, hovorí Timea Žigová z Romathanu

Timea Žigová pôsobí v Divadle Romathan v hereckej a tanečnej zložke. Patrí k mladšej generácii divadelného súboru. S Timeou ma prvý raz zoznámila spolužiačka z košického konzervatória. Bolo pre mňa zaujímavé osloviť ju na rozhovor do Romano nevo ľil po siedmich rokoch. Timea bola aktívnou študentkou a jej ambíciou bolo dostať sa do Divadla Romathan.

Odkiaľ pochádzate?

Z malej dediny Mníšek nad Hnilcom, kde žijem od narodenia. Mám dve sestry a jedného brata. Moji súrodenci majú už svoje rodiny a ja som zatiaľ len zasnúbená. Mám super rodičov, ktorých nadovšetko milujem. Môj otec je vyučený murár, mama nemá ukončenú strednú školu, pretože v tých časoch ochorela jej mama a musela sa starať o svojich mladších súrodencov.

Aké ste mali detstvo? Kedy ste sa začali venovať tancu?

Doba, v ktorej som prežila svoje detstvo bola iná ako teraz. Už v detstve som sa začala venovať hudbe a hlavne tancu. Zúčastňovala som sa rôznych tanečných súťaží, ale aj podujatí, ktoré boli prínosom pre môj život a ešte viac ma motivovali k práci s hudbou. Moje detstvo bolo krásne.

Snívali ste o profesii spojenej s tancom a hudbou?

Mojím snom bolo študovať tanec na konzervatóriu. Venovať sa tancu a herectvu, rozvíjať svoj talent. Keď sa ma v základnej škole opýtali, na akú strednú školu si chcem podať prihlášku, bez váhania som povedala, že na konzervatórium v Košiciach. Tak som skúsila šťastie a zúčastnila som sa talentových skúšok. Mala som obrovský strach, že sa mi to nepodarí a že sa môj sen nestane skutočnosťou. Na tretí deň som mala telefonát z konzervatória, kde mi oznámili, že som prijatá. Bola som nesmierne šťastná.

Tancovali ste v súbore Tharmačakra pod vedením Stanislava Žigu. V čom to bolo výnimočné?

Toto obdobie bolo pre mňa najkrajšie, pretože všetko bolo pre mňa nové. Prvé tancovanie na javisku pred ľuďmi. Za túto možnosť vďačím Stanislavovi Žigovi, ktorý ma viedol k umeniu. On bol pre mňa vzorom, pretože v mojom okolí som mala jedine jeho, umelca, ktorý sa venoval tancu, spevu a herectvu. Brával ma na všelijaké vystúpenia, kde som sa mohla aj ja zveľadovať a nabráť iné vedomosti od ostatných umelcov.

Aké bolo štúdium na konzervatóriu?

Počas štúdia som chodila aj na všelijaké workshopy, vystúpenia. Nebolo to ale ľahké, boli to roky driny. Hlavne klasický tanec bol dosť náročný, ale zvládla som to. Na strednej škole som chodila aj na výpomoc do Divadla Romathan. Po maturite som sa vybrala za riaditeľom divadla Karlom Adamom skúsiť šťastie. V ten deň som mala spevácky, tanečný a herecký konkurz. Keď mi pán riaditeľ oznámil, že ma prijali do divadla a že som prešla konkurzom, ďakovala som Pánu Bohu, že sa moje sny plnia. Keďže škola, na ktorú som chodila, bola šesťročná, čakali ma ešte dva roky štúdia. Popri práci v divadle som dokončila školu s titulom DiS.art.

Vďaka patrí mojim rodičom a súrodencom, bez nich by som to nezvládla a moje sny by sa nestali skutočnosťou. Častokrát ma podržali, vypočuli. Boli chvíle, kedy som to chcela vzdáť. Ak ako pätnásťročná odídete z malej dediny do veľkého mesta, je to náročné.

Na moje štúdium spomínam určite len v dobrom. Spoznala som úžasných ľudí, od spolužiakov po pedagógov. Nebola to pre mňa len obyčajná škola, ale môj druhý domov. Strávila som tam strašne veľa času. Roky driny, smiechu a radosti.

Študovali ste klasický, ľudový a moderný tanec. Venujete sa aj herectvu. Čo je vám najbližšie?

Tanec a herectvo milujem rovnako. Pre mňa je umenie všetkým. Nikdy by som nevymenila svoje povolanie za niečo iné. Milujem umenie v sebe, nie seba v umení.

Aké roly ste už stvárňili?

Do divadla som nastúpila po maturite ako devätnásťročná. Hrala som mladé rómcke dievča, ktoré bolo slúbené Rómovi. Ono sa ale zalúbilo do Neróma. Taktiež som si zahrála v rozprávke mrkvu alebo kuchárku. Tých postáv je veľa a v každej postave som sa naučila niečo nové. Som rada, ak sa diváci na predstavení bavia. Neraz som si všimla ako divákovi vyšla slza. Vtedy cítim také pohladenie na duši.

V čom je Divadlo Romathan výnimočné?

Pre verejnosť je výnimočné v tom, že je jediné na Slovensku. Pre mňa je výnimočné v tom, že sa v ňom cítim ako doma. Vďaka patrí Karlovi Adamovi, že mi dal možnosť sa zdokonaľovať a ukazovať divákovi, čo vo mne je.

Som vďačná, že môžem byť súčasťou takého super kolektívu, taktiež že som toho popri divadle veľa videla, zažila, či už v osadách alebo v zahraničí.

Aké máte životné motto?

Po každej búrke vychádza slnko. Nie raz sa mi to v živote potvrdilo.

Kde sa vidíte o pár rokov?

Samozrejme, že sa vidím pri milujúcej rodine, pretože rodina je u mňa na prvom mieste. Mať milujúcu rodinu a pokojný život s prácou, ktorú vykonávam.

*Text: Dominika Badžová,
foto: archív Štátnej vedeckej knižnice
v Prešove*

◆ Do divadla nastúpila hneď po maturite

Ako somár išiel do školy / Sar o somaris gelà andre siklårdži

♦ Foto: www.pixabay.com

Nedaleko rómskej osady žil statkár Ďuro. Na svojom statku choval kone, kravy, ošípané, kozy, ovce, hydinu, a mal aj jedného somára. Tomu sa však nechcelo pracovať, ťahať povoz, nosiť ťažké bremená a bol veľmi tvrdohlavý. To asi preto, lebo statkár, aj keď choval silné kone a býkov, do práce zapriahal iba somára. A možno aj preto si somár povedal dosť! Raz ho statkár priviazal o povoz, ale on sa zafal a ani sa nepohol. „Ty hlúpe zviera, čo stojíš? Pohni sa, ideme do mesta!“ kričal na somára statkár, ale ten sa tváril, že je hluchý a slepý. „To si taký hluchý, že na tie veľké uši nepočuješ, alebo si taký hlúpy, že mi nerozumieš?“ opäť sa jedoval statkár. „Ja sa s tebou baviť už nebudem! Zabijem ťa a mäso predám Rómom v osade. Aspoň budem mať z teba osoh,“ povedal nazlostene statkár, keď vtom išiel okolo prefikáný Róm Zolo. „Pán statkár, a prečo by ste ho zabíjali a mäso predávali Rómom, čo nevidíte, že je to mladý somárik? On vašim slovám a pokynom nerozumie. Mali by ste ho dať do školy, aby sa to naučil,“ poradil Zolo statkárovi. „A či to svet videl, aby somár chodil do školy?“ udivene sa pýta statkár Zola. „A vy ste to nepočuli, že za siedmimi horami a siedmimi vodami je taká škola, do ktorej môže chodiť každý somár?“ vysvetľuje Zolo statkárovi a dodáva, „aj vy, pán statkár, by ste mohli chodiť do tej školy“. „Ja? Ja školy nepotrebujem, ja som dosť múdry, ale somára by som do tej školy poslal,“ poznamenal statkár. „Nuž, čo vám v tom bráni?“ dodal Zolo a pokračoval svojou cestou. Statkár sa zamyslel a krič: „Hej, počkaj Zolo! Ak vieš, kde je tá škola, odnes prosím ťa môjho somárika do tej školy. Dobre ti zaplatím,“ požiadal statkár Zola.

Prefikáný Zolo ponuku neodmietol. Dohodli sa, že o dva roky statkárovi donesie domov vzdelaného somára. Statkár Zolovi zaplatil sto zlatých a podali si ruky na znak dohody. Zolo vzal z povozu trocha ovsa, somárika odviazal a ovos mu priložil pod nos - ten išiel pekne za ním rovno do osady. Tam somárika dobre nakrmil, a ten pomáhal Rómom zväzať drevo z lesa do osady, deti sa s ním hrali a vozili na ňom. Dni, týždne a mesiace ubiehali, až prešiel rok. Vybral sa teda statkár za Zolom do osady, či nemá nejaké správy o somárikovi, ako sa mu v škole darí a ako sa má. Keď Zolo videl v dialke prichádzať statkára, somárika rýchlo zavrel do šopy a prikázal mu, aby bol ticho a aby sa neopovážal hikať. Somárovi sa nechcelo vrátiť ku statkárovi, veď v osade ho každý mal rád, a preto bol ticho. „Pozdravujem vás, pán statkár a pekný deň vám želim!“ kričal zďaleka Zolo na statkára a bežal mu naproti, aby nevošiel do osady a nebodaj do Zolovej šopy. „Aj ja ťa pozdravujem, Zolo,“ pekne pozdravil statkár. „Nevieš nič o mojom somárovi, ako sa mu darí v škole a ako sa má?“ opýtal sa. Pán statkár, dobre, že sa na

to pýtate. Už som sa chystal ísť za vami a oznámiť vám, že som mu napísal list a teraz čakám na odpoveď,“ odpovedal Zolo. Statkára odpoveď uspokojila, a preto povedal: „Keď napíše, príď za mnou!“ Otočil sa a išiel domov. „Prídem, pán statkár, prídem!“ kričal za ním Zolo.

Zolo si uvedomil, že statkár na somárika nezabudol a očakáva, že sa mu vráti domov vzdelaný. A tak začal premýšľať, ako statkára oklamať. Napadlo mu, že napíše sám sebe list, akože ho posielajú somárik. Zolo vedel písať aj čítať, a preto s tým nemal problém. List dal poštarovi, zaplatil mu a požiadal ho, aby išiel okolo statku, a keď bude vonku statkár, aby silno zakričal, že nesie Zolovi list od nejakého somára. Na druhý deň ide poštar okolo statku. Keď zbadal statkára, začal sa nahlas sťažovať: „Nohy ma bolia a ja sa musím teperiť do toho kopca, do tej osady“. S povzdychom si sadol na kameň, ktorý bol pri ceste. „A prečo tam ideš?“ zvedavo sa opýtal poštar statkár. Ten opäť povzdychol a hovorí: „Ach, Zolovi prišiel list zďaleka a píše mu akýsi somár“. „A čo mu píše?“ zvedavo sa pýta statkár. „To vám nemôžem povedať, pán statkár, lebo list je adresovaný Zolovi. Chodte za ním a on vám určite povie, čo mu ten somár píše,“ poradil poštar statkárovi. Ten neváhal a išiel rovno za poštarom do osady. Poštar list odovzdal Zolovi, ten ho otvoril a číta nahlas: „Pozdravujem ťa, milý Zolo, ani nevieš, ako si ma potešil tvojím listom, a preto ti odpovedám. V škole sa mi darí, už som sa naučil za ten rok písať a čítať a tento rok sa budem učiť počítanie. A keď sa to naučím, konečne prídem domov. No deje sa so mnou niečo zvláštne. Namiesto predných nôh mi narástli ľudské ruky a namiesto kopýt prsty. Zdá sa, že čím viac toho viem, tým viac sa zo mňa stáva človek. Inak sa mám dobre, len prosím ťa, choď za statkárom, pozdrav ho a požiadať ho, nech mi pošle po tebe sto zlatých“. Statkár s napätými ušami počúval. „Mám ja ale múdreho somára, už sa naučil písať a čítať a ešte tie počty a možno z neho bude aj človek. Tu máš Zolo sto zlatých a bež za ním!“ prikázal Zolovi.

Zolo vzal peniaze a už ho v osade nebolo. Nikto ho nevidel tri dni. V susednej obci tri dni a tri noci popíjal v krčme, kde sa zoznámil s mladým prefikáňým Rómom Uchaľom. Vtedy vedel už naisto ako statkára okabáti. Uchaľovi dal desať zlatých a hovorí mu: „Ak sa chceš mať dobre a žiť v blahobyte, tak presne o rok sa tu stretneme, a potom ti všetko vysvetlím“. Zolo sa vracal domov po troch dňoch celý unavený a namieril si to rovno za statkárom. „Ach, pán statkár, už nevládzem. Bola to úmorná a ďaleká cesta, ale všetko som vybavil,“ unavene hovoril Zolo. „No a čo môj somárik, ako sa má?“ opýtal sa statkár. „Budete na neho hrdý, už aj počty mu idú celkom slušne,“ hovorí Zolo a po-

kračuje, „nielenže má namiesto predných nôh ľudské ruky, ale už má aj ľudské nohy a stojí vzpriamene. Zdá sa, že sa z neho stáva človek, len tú hlavu, uši a chvost má ešte somárské“. Statkára tieto slová potešili a už sa nemohol dočkať, kedy prejde rok a uvidí svojho somárika.

Po roku Zolo prišiel za statkárom s tým, že už rok prešiel a ide po somárika, aby mu dal nejaké peniaze na cestu. Statkár mu dal desať zlatých a už sa tešil, že mu Zolo prinesie domov vzdelaného a múdreho somára. Zolo išiel rovno do krčmy v susednej obci, kde sa mal stretnúť s Uchaľom. Tento rómsky chlapec bol driečny mládenec, až na tie uši. Mal ich väčšie ako ostatní a veľmi mu odstávali. A práve to bol Zolov tromf, ktorý použije, aby okabáti statkára. V krčme začal Zolo vysvetľovať Uchaľovi ako presvedčil statkára, aby dal somára do školy a že po dvoch rokoch sa má somár vrátiť domov. „Ak urobíš to, čo ti teraz poviem, budeš sa mať dobre do konca života a možno aj zbohatneš,“ hovorí Zolo Uchaľovi a pokračuje, „neuraz sa, ale máš uši trochu väčšie ako ostatní, odstávajú ti, a preto sa k statkárovi vrátiš ty, akože sa vracia jeho somárik. Statkár je hlúpy a uverí tomu, že v škole sa z teba stal človek a prijme ťa k sebe. Tam si budeš žiť v blahobyte, a keď statkár zomrie, možno ti ostane celý jeho statok“. Uchaľ sa nehanbil za to, že má veľké uši a nikdy sa neurazil ak mu to niekto hovoril, a preto neváhal a išiel za statkárom. „Pán môj, tak som tu, vrátil som sa vám a som aj múdry aj vzdelaný,“ hovorí Uchaľ. Statkár sa na neho chvíľu pozerá a potom hovorí: „Môj somárik, ako si sa zmenil! Tá škola naozaj z teba spravila človeka, až na tie uši, ale to nevadí. Poď na moju hrud!“ Statkár objal Uchaľa. „Odteraz budeš bývať so mnou v dome a budeš mi radiť, veď vieš čítať a písať a aj počítanie,“ povedal. A tak si prefikáný Uchaľ žil v blahobyte, nikdy už neklamal a neokrádal ľudí a Zolo so svojím somárikom žili šťastne a spokojne. Veď statkár sa Zolovi za to, že z jeho somára spravil človeka štedro odmenil. A keď hlúpy statkár zomrel, Uchaľovi ostal celý statok.

* * *

Nadur la romaña osadatar dživela o chulaj o Ďuris. Pre peskro chulajipen likerelas grajen, guruvnen, balen, buznen, bakren, kachnen the papiñen u sas les the jekh somaris. Oleske pes nakamelas buči te kerel, te cirdel o verdan, te hordinel o phare kašta abo aver pharipena u sas the zora-lešereskro. Talam vaš oda, bo o chulaj, choc likerelas zorale grajen the guruven, andre buči tradelas ča le somaris. U talam the vaš oda peske o somaris pendža imar but! Jekhvar les o chulaj phadla kijo verdan, kajča ov pes andrephadla u aňi peha načaladža. „Tu dilino džviro, so aches? Čalav pes, džas andro foros!“ vičinelas pro somaris o chulaj, kaj-

ča oda pes kerelas, hoj hino kašuko the koro. „Oda sal ajso kašuko, hoj pr'ola bare kana našunes, abo sal ajso dilino, hoj man na'chalos?!“ pale pes cholarelas o chulaj. „Me pes tuha imar nakerava! Murdarava tut u o mas bikenava le Romenge andre osada. Barča ela man tutar vareso,“ phendža cholaha o chulaj, sar andr'oda džalas pašal o butdžanlo Rom o Zolis. „Rajeja chulajeja, u soske les murdadžanas u o mas bikendžanas le Romenge, so nadikhen, hoj oda terno somaricis? Ov tumare lavenge the sikavibnaske na'chalol. Kamľanas les te del andre sikľardži, kaj pes oda te sika-vel,“ diňa godži o Zolis le chulaj. „U či oda e luma dikhľa, kaj o somaris te phirel andre sikľardži?“ na'chaluvibnaha pes phučel o chulaj le Zolistar. „U tumen oda našundžan, hoj pal o ehta hedi the ehta paňa hin ajsi sikľardži, andre savi šaj phirel dojekh somaris?“ avrivakerel o Zolis le chulajeske u kija thovel, „the tumen, rajeja chulajeja, šaj phirdžanas andre odi sikľardži“. „Me? Mange sikľarde nakampel, me som but godžaver, kajča le somaris andre odi sikľardži bičhadžomas,“ phendža o chulaj. „No, so tumenge andre oda ačhel?“ kija thodža o Zolis u džalas peskre dromeħa. O chulaj sikra gondolindža u vičinel: „Hej, užar Zoli! Te džanes, kaj oja sikľardži, ta mangav tut lidža mire somaris andre odi sikľardži. Mištes tuke počinava,“ mangľa o chulaj le Zolis.

O butdžanlo Zolis leske naodphendža. Dovakerde pes, hoj pal o duj berša le chulajeske anela khere avrisikľardes somaris. O chulaj le Zoliske počindža šel somnakune u dine peske o vasta hoj pes dovakerde. O Zolis iľa pal o verdan sikra phus, le somaris odphandľa u o phus leske thodža tel o nakh – oda džalas šukares pal leste prosto andre osada. Odoj le somaricis mištes čalardža u oda šigitinelas le Romenge tele te cirdel o kašta andal o veš andre osada, o čhavore pes leħa bavinenas the verdarenas pre leste. O dživesa, kurke the o čhona denašenas, medik pregeľa berš. Kidňa pes o chulaj pal o Zolis andre osada, či les nane varesave chiri pal o somaris, sar leske džal e sikľardži u sar dživel. Sar o Zolis dikhľa dural te avel le chulaj, le somaricis sigo phadľa andre šopa u parančolindža leske, kaj te čitel u te na hinkel. Le somariske pes nakamelas te visarel kijo chulaj, se andre osada les dojekh dikhelas rado, u vaš oda čitelas. „Palikerav tumen, rajeja chulajeja u šukar džives tumenge mangav!“ vičinelas dural o Zolis pro chulaj u denašelas leske anglal, kaj te na'vel andre osada u aňi ajci andre le Zoliskri šopa. „The me tut palikerav, Zoli,“ šukares palikerdža o chulaj. „Nadžanes nič pal miro somaris, sar leske džal e sikľardži u sar dživel?“ phučľa pes. „Rajeja chulajeja, mištes, hoj pes pr'oda phučen. Imar kamľom te džal pal tumende u te phenel tumenge, hoj leske irindžom ľil u akana užarav so irinela pale,“ phendža o Zolis. Le chulajes o pale-

phendžipen le Zoliskro smirardža u vaš oda phendža: „Te irinela, av pal mandel!“ Visardža pes u geľa khere. „Avava, rajeja chulajeja, avava!“ vičinelas pal leste o Zolis.

O Zolis avľa pr'oda, hoj o chulaj pro somaricis nabisterdža u užarel, hoj pes leske visarela khere sikľardo. U avka chudňa te gondolinel, sar le chulajes chochavela. Avľa leske pre godži, hoj irinela korkoro peske ľil, hoj oda bičhavel o somaricis. O Zolis džanelas te irinel the te genel, u vaš oda les oleħa nasas problemas. O ľil diňa le poštariske, počindža leske u mangľa les, kaj te džal pašal o chulajipen, u sar ela avri o chulaj, kaj zorales te vičinel, hoj lidžal ľil le Zoliske varesave somaristar. Pre aver džives džal o poštaris pašal o chulajipen. Sar dikhľa le chulajes, chudňa zorales te rakinel: „O pindre man dukhan u me som tromado te džal andre koda heďos andre koja osada“. Phara vodžaha peske bešľa pro bar, savo sas pro drom. „U soske odoj džas?“ phučľa pes le poštaristar o chulaj. Oda pale cirdňa phari vodži u phenel: „Ach, le Zoliske avľa ľil dural u irinel leske varesavo somaris“. „U so leske irinel?“ pale phučľa pes o chulaj. „Oda tumenge našči phenav, rajeja chulajeja, bo o ľil hino prekal o Zolis. Džan pal leste u ov tumenge phenela so leske oda somaris irinel,“ diňa godži o poštaris le chulajes. Oda naužardža u džalas prosto pal o poštaris andre osada. O poštaris o ľil diňa le Zoliste, oda les phundradža u genel zorale hangoha: „Palikerav tut kedvešno Zoli, aňi nadžanes, sar man lošandžal tire ľileħa, u vaš oda tuke irinav pale. Andre sikľardži mange džal mištes, imar sikľilom tel oda berš te irinel the te genel u ada berš pes sikavava te charinel. U te pes oda sikavava, agoreste avava khere. No kerel pes manca vareso soske n'achaluvav. Vaš o anglune pindre mange barile manuškane vasta u vaš o kopita angušča. Dičhol, hoj so buter džanav, oleħa buter mandar ačhel manuš. Avres hin mange mištes, ča mangav tut, dža pal o chulaj, paliker les u mang les, kaj mange te bičhavel pal tute šel somnakune“. O chulaj šunelas bare kanenca u palis phenel. „Hin man godžaver somaris, imar sikľiľa te irinel the te genel u mek oda chariňiben u talam lestar ela the manuš. Le kadaj Zoli šel somnakune u denaš pal leste!“ parančolindža le Zoliske.

O Zolis iľa o love u imar les andre osada nadikhle. Ņiko les nadikhľa trin dživesa. Andro pašuno gav trin dživesa the trin rača pijelas andre karčma, kaj pes prindžardža le terne butdžanleħa Romeħa le Učaliħa. Akor džanelas imar bisto sar le chulajes chochavela. Le Učalis diňa deš somnakune u phenel leske: „Te kames kaj tuke te el mištes u te dživel andro barvalipen, ta ipen pal o berš pes kadaj arakhaha, u palis tuke sa avrivakerava“. O Zolis pes visarelas khere pal o trin dživesa calo bizoralo u talindža peske prosto pal o chulaj. „Ach, rajeja chulajeja, imar nabirinav.

Sas oda pharo the duralo drom, kajča savoro kerdžom,“ bizorales phenel o Zolis. „No u so miro somaricis, sar hin leske?“ phučel pes o chulaj. „Avena pre leste barikano, imar the o rachiňiben leske džal šukares,“ phenel o Zolis u vakerel dureder, „na ča hoj vaš o anglune pindre les hin manuškane vasta, ale imar hin les the manuškane pindre u ačhel sar momeli. Dičhol, hoj pes lestar ačhel manuš, ča oda šero, o kana the e por les hin mek somariskre“. Le chulaj kala lava lošande u imar pes našči doužardža, kana predžala berš u dikhela peskre somaricis.

Pal o berš o Zolis avľa pal o chulaj oleħa, hoj imar berš pregeľa u džal pal o somaris, kaj les te del varesave love pro drom. O chulaj les diňa deš somnakune u imar pes lošanelas, hoj o Zolis leske anela khere avrisikľardes the godžaveres somaris. O Zolis geľa prosto andre karčma andro pašuno gav, kaj pes kamľa te arakhel le Učaliħa. Kada romano čhavo sas učo terno, ča ola kana. Sas les bareder sar avren u bares leske upre ačhenas. U ipen oda sas le Zoliskro tromfos, savo chasnarľa, kaj te chochavel le chulajes. Andre karčma chudňa o Zolis avri te vakerel le Učaliske sar tele thodža le chulajes, kaj te del le somaris andre sikľardži u hoj pal o duj berša pes kamel o somaris te visarel khere. „Te kereħa oda so tuke akana phenava, ela tuke mištes dži agor tire dživipnaske u talam the barvaloha,“ phenel o Zolis le Učaliske u vakerel dureder, „ma ruš, kajča hin tut o kana sikra bareder sar avren u upre tuke ačhen u vaš oda pes ko chulaj visareħa tu, sar te pes visarel leskro somaricis. O chulaj hino dilino u pačala oleske, hoj andre sikľardži pes tutar ačhiľa manuš u lela tut ke peste. Odoj peske dživeħa andro barvalipen, u te o chulaj merela, talam tuke ačheľa calo leskro chulajipen“. O Učalis pes naldžalas vaš oda, hoj hin les bare kana u šoha narušelas te leske vareko oda leperelas u vaš oda naužardža u geľa pal o chulaj. „Raje miro, ta som adaj, visardžom pes tumenge u som the godžaver the avrisikľardo,“ phenel o Učalis. O chulaj pre leste sikra dikhel u palis phenel: „Miro somaricis, sar pes mange vatindžal! Odi sikľardži čačeste tutar kerdža manušes, ča ola kana, kajča oda nič. Av pre miro kolin!“ O chulaj iľa andre angali le Učalis. „Akanastar bešeha manca andro kher u deħa man godži, se džanes te genel the te irinel u the te rachinel,“ phendža. U avka o butdžanlo Učalis dživelas peske andro barvalipen, šoha imar nachochavľas the naobčorelas le manušen u o Zolis peskre somariciħa dživenas bachtales the bikivel. Se o chulaj vaš oda, hoj leskre somaristar kerdža manušes leske barvales počindža. U sar o dilino chulaj muľa, le Učaliske ačhiľa calo chulajipen.

Napísal a preložil: Igor Dužda

Nová analytická publikácia Úradu splnomocnenca vlády odpovedá na otázky, v akých podmienkach žijú marginalizované rómske komunity

Bratislava, 4. november 2022 – Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity zverejnil ešte v decembri roku 2021 databázu a prvé výsledky v poradí druhého výberového štatistického zisťovania EU SILC_MRK 2020, ktoré bolo pripravené v spolupráci so Štatistickým úradom SR. Úlohou zisťovania realizovaného v teréne koncom roka 2020 bol zber reprezentatívnych a porovnateľných údajov o úrovni a rozdelení príjmov, úrovni chudoby a sociálneho vylúčenia marginalizovaných rómskych komunít na základe metodiky EU SILC, ktorý sa realizuje v celej Európskej únii.

„Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity teraz predstavuje analytickú správu z tohto zisťovania, ktorej autori sa zamerali na analýzu vybraných ukazovateľov životných podmienok marginalizovaných rómskych komunít v oblastiach ako sú bývanie, vzdelávanie, zamestnanosť, zdravie, príjem či skúsenosť s diskrimináciou. Publikácia poskytuje za poslednú dobu najkomplexnejší prehľad životných a príjmových podmienok domácností marginalizovaných rómskych komunít na Slovensku. Tie sú v publikácii navyše porovnávané s údajmi za domácnosti Rómov bývajúcich integrované, ako aj s celkovými údajmi za Slovensko vychádzajúcimi z bežného zisťovania EU SILC z predmetného roku. Výsledky analýzy do veľkej miery potvrdzujú, že v každej z uvedených oblastí existujú výrazné rozdiely,“ povedal Ján Hero, splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity.

Bývanie

Z výsledkov zisťovania vyplýva, že takmer 9 z 10 osôb marginalizovaných rómskych komunít žije v domácnostiach, ktoré sú podľa definície Eurostatu považované za preľudnené, pričom na jednu izbu pripadajú v priemere tri osoby. Pre porovnanie, celkovo býva na Slovensku v preľudnených domácnostiach približne 30 % osôb s priemernou jednou osobou na izbu. Veľkosť obydľí domácností marginalizovaných Rómov je zároveň v priemere polovičná oproti priemernej veľkosti obydľí na Slovensku (46 m² vs. 85 m²). Dostatok osobného priestoru v príbytku je pritom jedným zo základných determinantov kvality bývania.

Napriek nižšej kvalite bývania vynakladajú domácnosti z marginalizovaných rómskych komunít na bývanie v priemere väčšiu časť svojich disponibilných príjmov ako domácnosti z celkovej populácie (22 % vs. 18 %).

Vzdelávanie

Dôležité zistenia prináša správa aj v oblasti vzdelávania a zaškolenosti detí. Zatiaľ čo materskú školu navštevovala v roku 2020 zhruba tretina (32 %) detí z marginalizovaných rómskych komunít vo veku 3 až 6 rokov, celkovo na Slovensku to bolo 87 % detí. Celodennú starostlivosť (viac ako 5 hodín) každý deň v týždni využívalo 59 % detí z marginalizovaných rómskych komunít navštevujúcich škôlku v porovnaní so 73 % detí v celkovej populácii. Deti z marginalizovaných rómskych komunít chodia do materských škôl nielen menej, ale trávajú v nich aj menej času ako deti z celkovej populácie.

Veľkou témou v súvislosti so vzdelávaním rómskych žiakov je ich nadmerné zaradovanie do špeciálneho vzdelávania. V porovnaní s deťmi z celkovej populácie je podiel detí z marginalizovaných rómskych komunít v špeciálnom vzdelávaní zhruba 3-krát vyšší.

Pretrvávajúcim problémom je aj segregácia rómskych žiakov v samostatných školách

a triedach. Dáta poukazujú na vytváranie etnicky homogénnych rómskych tried v základných aj špeciálnych školách. Takmer polovica (47 %) detí z marginalizovaných rómskych komunít vo veku 6 až 15 rokov vzdelávajúci sa v bežnom vzdelávaní má v triede iba rómskych spolužiakov, zatiaľ čo školu s výlučne rómskymi žiakmi navštevuje 32 % týchto detí. Tento trend je ešte výraznejší pri deťoch v špeciálnom vzdelávaní.

Zamestnanosť

Dosiahnutá úroveň vzdelania je jedným z hlavných faktorov s potenciálne zásadným vplyvom na zamestnanosť, avšak rozsah tohto vplyvu sa medzi marginalizovanými rómskymi komunitami a celkovou populáciou na Slovensku líši. Kým spomedzi osôb z marginalizovaných rómskych komunít v produktívnom veku s nízkym vzdelaním (podľa klasifikácie ISCED stupne 0 až 2) bol podiel zamestnaných 19 %, v celkovej populácii bola zamestnanosť v rovnakej vekovo-vzdelanostnej skupine 38 %. Pri osobách so strednou úrovňou vzdelania (ISCED 3 až 4) je podiel zamestnaných v marginalizovaných rómskych komunitách 42 % a v celkovej populácii 77 %. Zamestnanosť marginalizovaných Rómov je tak výrazne nižšia ako zamestnanosť ľudí z celkovej populácie s rovnakým vzdelaním. Dôvodom tak môže byť sociálne vylúčenie znemožňujúce integráciu na trh práce, ale aj diskriminačné postoje zamestnávateľov.

Príjmy a sociálne vylúčenie

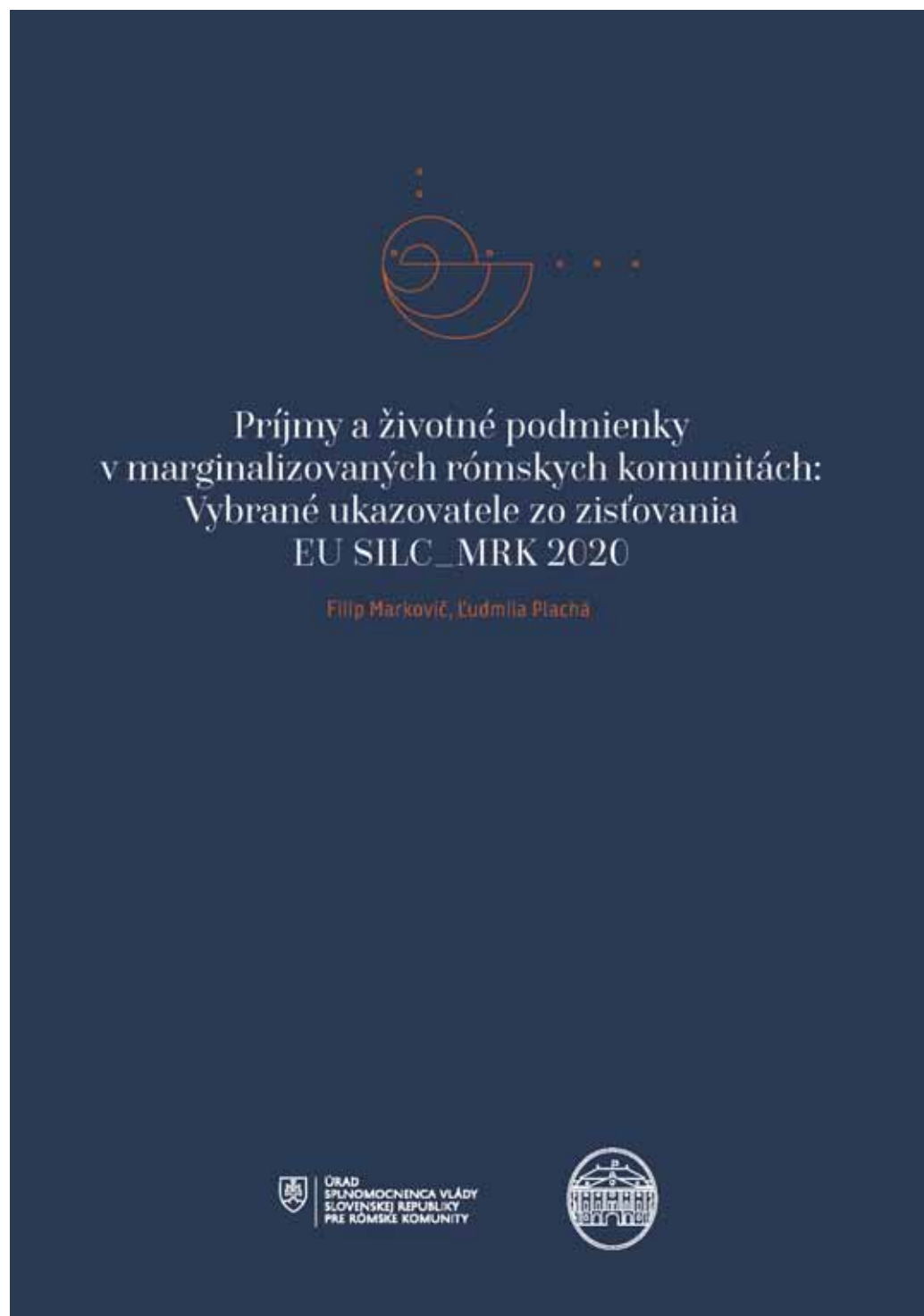
Dostupné údaje navyše ukazujú, že ani príjem zo zamestnania často nepostačuje na prekonanie núdze a finančných problémov. V celkovej populácii na Slovensku žije pod hranicou chudoby 5 % pracujúcich osôb, ale v prípade ľudí z marginalizovaných rómskych komunít je to viac ako polovica (57 %) zamestnaných. Samotná práca tak na vymanenie sa z chudoby ani zďaleka nemusí stačiť a tzv. pracujúca chudoba je v prostredí marginalizovaných rómskych komunít pomerne výrazným javom.

Viac ako polovica (54 %) ľudí z marginalizovaných rómskych komunít žije v domácnostiach s príjmom nižším ako 4 eurá na osobu a deň, pričom v prípade 16 % je to menej ako 2 eurá na osobu a deň. Vzhľadom na to, že príjmy týchto domácností v prepočte nedosahujú ani úroveň životného minima, možno hovoriť o extrémnej príjmovej chudobe, ktorú adekvátne nezmiernuje ani systém sociálnej pomoci. V celkovej populácii na Slovensku žije pod príjmovou hranicou 4 eurá na osobu a deň menej ako 2 % ľudí.

Výrazne nižšie príjmy marginalizovaných domácností sa odzrkadľujú aj na ukazovateľoch chudoby a sociálneho vylúčenia. Až 87 % domácností marginalizovaných rómskych komunít je ohrozených chudobou a 52 % z nich čelí závažnej materiálnej deprivácii. V porovnaní s 11 % (riziko chudoby), resp. 6 % (závažná materiálna deprivácia) zo všeobecnej populácie. Deti predstavujú v marginalizovaných komunitách ako aj v celkovej populácii najzraniteľnejšiu vekovú skupinu. Dôvodom je ich vysoká závislosť od postavenia ich rodičov na trhu práce, ktorá je najmä v marginalizovaných komunitách spojená s obmedzeným prístupom k službám a nízkymi príjmami.

Vplyv COVID-19

Na základe zozbieraných dát bolo zároveň možné zhodnotiť dopad prvej vlny pandémie COVID-19 na rómske domácnosti z hľadiska zmeny ich finančnej situácie, vzdeláva-

nia detí či dodržiavania protipandemických opatrení. Päťina domácností marginalizovaných rómskych komunít uviedla zhoršenie finančnej situácie v súvislosti s pandemiou. 38 % týchto domácností uviedlo, že toto zhoršenie pretrvávalo aj po skončení prvej vlny až do takej miery, že mali problém pri zabezpečovaní základných životných potrieb. V prípade 37 % žiakov z marginalizovaných rómskych komunít škola počas prvej vlny pandémie neposkytovala online vzdelávanie. Celkovo na Slovensku nemalo podľa analýzy Inštitútu vzdelávacích politík prístup k online výučbe 18,5 % žiakov – teda dvakrát menej ako v marginalizovaných rómskych komunitách.

Diskriminácia

V rámci zisťovania EU SILC_MRK 2020 bol popri štandardných dotazníkoch po prvýkrát použitý aj modul otázok zameriavajúci sa na diskrimináciu Rómov, ktorý vznikol v spolupráci s Agentúrou EÚ pre základné práva (Agentúra FRA) a týka sa povedomia Rómov a Rómov o diskriminácii, ich skúsenosti s ňou, skúsenosti s obťažovaním, s násilím, s políciou a obsahuje aj otázky dôvery v inštitúcie verejnej správy.

Podľa výsledkov zisťovania v období jedného roka pred zisťovaním zažilo diskrimináciu z dôvodu etnického pôvodu 23 % Rómov a 19 % Rómov, a to v situáciách ako hľadanie práce, hľadanie bývania, v zamestnaní, v zdravotníctve, v školstve, pri kontakte s úradmi alebo v službách. V najvyššej

miere sa s touto diskrimináciou stretli pri hľadaní zamestnania (33 %) a bývania (19 %). Drvivá väčšina (97 %) Rómov a Rómov, ktorí sa v priebehu posledných 12 mesiacov cítili byť diskriminovaní, túto skutočnosť neoznámili alebo nepodali sťažnosť. Najčastejšie deklarovaný dôvod neohlásenia udalosti, ktorý uviedlo 45 % respondentov, bola nedôvera, že by sa po ohlásení niečo zmenilo. Ďalším bolo zľahčovanie dôležitosti predmetnej udalosti („nestálo to za oznámenie“), pocit hanby či neznalosť procesu podávania sťažnosti.

Výstupy zo zisťovania prezentované v publikácii potvrdzujú, že rozdiely v životných podmienkach domácností marginalizovaných Rómov a majoritnej populácie sú stále obrovské. Ako ďalej uviedol Ján Hero, splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity, „spomínané rozdiely sa zároveň odrážajú v nerovných príležitostiach Rómov a Rómov na zabezpečenie kvalitného vzdelania, bývania alebo zamestnania. K zníženiu týchto rozdielov je nevyhnutná realizácia koncepčne správne nastavených verejných politík“.

Práve zisťovanie EU SILC_MRK predstavuje jeden z hlavných zdrojov kvalitných dát o marginalizovaných rómskych komunitách, ktoré môžu byť použité na tvorbu a realizáciu efektívnych a úspešných opatrení. Databáza EU SILC_MRK 2020, metodická príručka, ako aj dotazníky sú už verejne dostupné na webovom sídle Úradu splnomocnenca vlády pre rómske komunity.

